

Innløsning av aksjonær etter aksjelovens § 4-24

Kandidatnummer: 674

Leveringsfrist: 26. november 2007

Til sammen 13304 ord

26.11.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av oppgavens tema	1
1.2	Avgrensning av oppgavens tema	1
1.3	Rettskildebildet	2
<u>2</u>	<u>BAKGRUNN OG HENSYN</u>	<u>2</u>
2.1	Bakgrunnen for innløsningsbestemmelsen	2
2.2	Hensyn	4
2.2.1	Hensynet til aksjonær som krever innløsning	4
2.2.2	Hensynet til selskapet, de øvrige aksjonærer, selskapskreditorene, de ansatte og samfunnet	5
<u>3</u>	<u>PARTER I INNLØSNINGSKRAVET</u>	<u>7</u>
3.1	Hvem kan kreve innløsning	7
3.2	Hvem skal et innløsningskrav rettes mot	9
3.3	Hvem kan treffe avgjørelsen	10
<u>4</u>	<u>MATERIELLE VILKÅR</u>	<u>11</u>
4.1	Innledning	11
4.2	Kravet til tungtveiende grunner	11
<u>5</u>	<u>MYNDIGHETSMISBRUK SOM INNLØSNINGSGRUNNLAG, § 4-24 FØRSTE LEDD</u>	
<u>NR. 1</u>		<u>12</u>

5.1	Innledning	12
5.2	Nærmere om anvendelsesområdet for § 5-21 og § 6-28	14
5.3	Urimelighetsvilkåret	15
5.3.1	Supplerende grunnlag etter ulovfestet rett	16
5.3.2	Tungtveiende grunner	17
6	<u>AKSJONÆRMISBRUK SOM INNLØSNINGSGRUNNLAG</u>	18
6.1	Innledning	18
6.2	Aksjonærmisbruk - hvem som står bak misbruket	18
6.2.1	Skillet mellom aksjonærmisbruk i nr 2 contra selskapsmisbruk etter nr 1	19
6.3	Misbrukssituasjonen	20
6.3.1	Innledning	20
6.3.2	Ulike måter en dominerende aksjeeier kan ha innflytelse i selskapet	20
6.3.3	Den nærmere vurderingen av om det foreligger misbruk	23
6.4	Tungtveiende grunner	27
6.4.1	Innledning	27
6.4.2	Den rettskildemessige betydningen av tidligere lovs innløsningsbestemmelse og praksis rundt denne	27
6.4.3	Den nærmere vurderingen av hva som ligger i ”tungtveiende grunner”	28
7	<u>MOTSETNINGSFORHOLD MELLOM AKSJONÆRENE SOM INNLØSNINGSGRUNNLAG</u>	30
7.1	Innledning	30
7.2	Forholdet til aksjelovens av 1976 og dens rettskildemessige betydning for dagens innløsningsbestemmelse	31
7.3	Motsetningsforholdet	32
7.4	”Vedrørende driften av selskapet”	38

7.5	Partene i motsetningsforholdet	41
7.6	Tungtveiende grunner sett i forhold til motsetningsforholdet som innløsningsgrunnlag	42
8	<u>RETT TIL INNLØSNING MED HJEMMEL I ALMINNELIGE RETTSGRUNNSETNINGER</u>	43
9	<u>BEGRENSNINGER I INNLØSNINGSADGANGEN</u>	45
9.1	Innledning:	45
9.2	Forhold som vil medføre vesentlig skade for selskapets virksomhet	46
9.3	Forhold som for øvrig vil virke urimelig ovenfor selskapet	47
9.4	Selskapets rett til å avvære krav om innløsning.	48
10	<u>LITTERATURLISTE</u>	49
10.1	Bøker	49
10.2	Artikler	49
10.3	Elektroniske dokumenter	49
10.4	Lovsregister	49
10.5	Forarbeider	49
10.6	Domsregister	50

1 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema

Temaet for oppgaven er materielle vilkår for aksjonærenes innløsningsadgang etter aksjeloven av 13. juni 1997 nr 44 § 4-24. Bestemmelsen hjemler aksjonærens rett til å tre ut av selskapet. Det er her tale om den adgangen en aksjonær på nærmere vilkår har til å få utdelt sin andel av selskapskapitalen mot at selskapet overtar aksjonærens aksjer. Dette betegner aksjeloven som innløsning.

I det følgende behandles den nærmere bakgrunn for aksjonærs rett til innløsning etter § 4-24. Deretter behandles de ulike hensyn bak regelen og hvordan disse delvis motstridende hensynene kommer til uttrykk i aksjeloven § 4-24.

Fremstillingen inneholder en redegjørelse av partene i innløsningskravet. Deretter følger en fremstilling av de ulike alternative innløsningsgrunnlag etter bestemmelsen i § 4-24. Der lovens innløsningsadgang etter § 4-24 kan sies å suppleres av alminnelige rettsgrunnsetninger er dette behandlet særskilt.

Avslutningsvis behandles innløsningsbestemmelsens § 4-24s begrensning av rett til innløsning etter de materielle vilkårene.

1.2 Avgrensning av oppgavens tema

Fremstillingen avgrenses mot selve gjennomføringen av innløsningskravet. Grunnen til dette er at jeg ønsker å fokusere på det materielle grunnlaget for innløsningskravet.

Gjennomføringsreglene vil imidlertid berøres der det har innvirkning på den materielle innløsningsretten.

Videre avgrenses fremstillingen mot innløsning for andre sammenslutningsformer enn aksjeselskap og etter andre rettsgrunnlag enn aksjelovens § 4-24. Innløsning i aksjelovens § 4-26 som gir et aksjeselskap som eier mer enn ni tideler av aksjene i et annet aksjeselskap rett til tvungen innløsning av de resterende aksjene, faller utenfor fremstillingen. Oppgaven avgrenses også mot selskapets rett til å kreve at aksjonæren avhender sine aksjer etter aksjelovens § 4-25, såkalt utløsning. Det avgrenses også mot innløsningsrett på bakgrunn av særlige vilkår i vedtektene og innløsning på bakgrunn av manglende styresamtykke i forbindelse med avhendelse, jf § 4-17 første ledd 4. alternativ.

1.3 Rettskildebildet

Innløsningsbestemmelsen i aksjeloven av 1997 § 4-24 er dels basert på en videreføring av tidligere aksjelovs bestemmelser, dels en nyvinning etter gjeldene aksjelov. Dette gjør at både forarbeider og rettspraksis knyttet til tidligere aksjelover får relevans.

Innløsningsbestemmelsen snevre anvendelsesområde gjør at det finnes lite praksis rundt bestemmelsen. Innløsningsadgangen er også lite behandlet i juridisk teori.

2 Bakgrunn og hensyn

2.1 Bakgrunnen for innløsningsbestemmelsen

Utgangspunktet for en aksjonær som ønsker å tre ut av selskapsforholdet er å avhende sine aksjer. En rekke forhold ved aksjeselskapet kan imidlertid gjøre et salg vanskelig, slik at dette ikke fremstår som en reell mulighet. En overdragelse av aksjen kan være betinget av styresamtykke eller forkjøpsrett, eller det kan foreligge vedtektsfestede

omsetningsbegrensninger på aksjen.¹ Også i de tilfeller der aksjen fritt kan omsettes vil det kunne være vanskelig å få en pris som står i forhold til aksjens underliggende verdier. Kjøpekretsen kan være begrenset og den kan være ytterligere begrenset ved at få vil begi seg inn på et aksjeeiet av en minoritetspost.²

Ved mislighold i selskapsforholdet vil slike problemer kunne sette en minoritetsaksjonær i en vanskelig situasjon. Dette skaper behov for regler som gjør at en aksjonær kan komme seg ut av selskapsforholdet på en slik måte at han likevel får restituert aksjens underliggende verdi. Det gjelder imidlertid kun i de tilfeller der den ordinære måten å komme seg ut av selskapet på ikke fremstår som et reelt alternativ. Det er nettopp slike situasjoner som danner grunnlaget for aksjelovens innløsningsbestemmelser.

Aksjelovens innløsningsbestemmelser får særlig anvendelse i selskaper der aksjene ikke er gjenstand for markedsmessig omsetning, typisk selskaper med liten aksjespredning og liten likviditet i aksjene. I fåmannsselskaper har aksjeeierne som oftest nær tilknytning til selskapet og dets virksomhet.³ Konflikter aksjonærene imellom kan lettere medføre en uholdbar situasjon for aksjeeierne i selskaper med liten aksjespredning der aksjeselskapet fremtrer som en ramme for samarbeid. Dette i motsetning til store selskaper der aksjonærene ikke har noen relasjon utover en felles investeringsinteresse⁴

¹ Aksjeloven § 4-15 annet ledd

² Nou 1996:3 s 73

³ Nou 1996:3 s 73-75 og 76

⁴ Gjeldene aksjelovs innløsningsregel har sin parallell i selskapslovens § 2-32. En andel i et ansvarlig selskap kan riktig nok normalt ikke fritt avhendes og den normale måte å komme seg ut av selskapsforholdet på blir derfor at selskapet utløser han. Ansvarlig selskaper har imidlertid som regel få deltakere som aktivt deltar i selve driften av selskapet. Likheten med de små aksjeselskaper er her slående. Allmennaksjeloven har derimot ingen tilsvarende regler om innløsning. Bakgrunnen for at allmennaksjeselskaper ikke har et tilsvarende behov for en innløsningsadgang er at allmennaksjeselskapene normalt har stor aksjespredning og aksjeinnehavet fremtrer normalt kun som en investeringsinteresse og forutsetter derfor ingen deltagelse av driften i selskapet. I større aksjeselskaper med stor aksjespredning vil aksjeinnehavet kunne komme som en følge av en investeringsinteresse. Likhetene med allmennaksjeloven er fremtredene og andre hensyn gjør seg derfor gjeldene. Aksjonærer med en investeringsinteresse vil ikke ha samme behov som en aksjonær i et mindre aksjeselskap for å kreve innløsning ved mislighold.

2.2 Hensyn

2.2.1 Hensynet til aksjonær som krever innløsning

2.2.1.1 Minoritetsvernet

Begrepet minoritetsvern eller minoritetsbeskyttelse er ikke nærmere definert i lovgivningen. Uttrykket aksjeminoritet er en betegnelse på de aksjeeiere som representerer mindre enn 50 prosent av stemmene ved generalforsamlingen og som derfor må bøye seg etter majoritetens stemmegivning. For en minoritet uten noen reell innflytelse i selskapet er muligheten for tilfredsstillende avkastning viktig, med tanke på verdien av aksjeposten og muligheten for å avhende minoritetsposten videre. Majoriteten råder gjennom generalforsamlingen over minoritetens andel i selskapsformuen. Dette skaper behov for regler som kan ivareta minoritetens interesse og reaksjonsregler dersom disse ikke blir fulgt.

For tilfeller der majoriteten i selskapet misbruker sin posisjon i forhold til mindretallsaksjonærene og salg av aksjen ikke er noe reelt alternativ, taler hensynet til aksjeminoriteten for at denne gis en mulighet til å komme seg ut av selskapet med aksjenes underliggende verdi i behold. Innløsning på selskapets bekostning vil her være effektivt. Dette vil ikke bare gi minoritetsaksjonæren en rimelig vei ut av en innelåst situasjon, men også gjøre eie av en minoritetspost generelt mer attraktivt. Heri ligger bakgrunnen for innløsningsbestemmelsen. Det er hensynet til at minoriteten skal komme seg ut av selskapet på en økonomisk brukbar måte som er hovedhensynet bak reglene om innløsning.

2.2.1.2 Innløsning som preventiv effekt og pressmiddel

En innløsningsadgang vil ikke bare kunne gi minoriteten en brukbar måte å komme seg ut av selskapet på, men også kunne ha en preventiv effekt på majoritetens bruk av sitt flertall i selskapet. Et aksjeflertall vil måtte ta minoritetshensynet på alvor dersom minoriteten i en misbrukssituasjon eller ved et motsetningsforhold, vil kunne sette makt bak sitt krav og kreve sin andel av selskapskapitalen utbetalt med den følge at kapitalgrunnlaget reduseres

tilsvarende. Innløsningsretten kan også påvirke selskapets og majoritetens forhandlingsvilje slik at det vil bli lettere å finne frem til minnelig løsning der minoriteten utsettes for mislighold.⁵ Selskapets ønske om å unngå et søksmål om innløsning vil kunne presse frem en tilfredsstillende løsning for aksjonæren, eksempelvis ved avtale om frivillig innløsning. En innløsningsadgang vil dermed fungere som ”riset bak speilet” og være et forhandlingskort for en minoritet i en misligholdssituasjon og dermed fremme minoritetsvernet.

2.2.2 Hensynet til selskapet, de øvrige aksjonærer, selskapskreditorene, de ansatte og samfunnet

2.2.2.1 Likhetsprinsippet/likhetsgrunnsetningen

Utgangspunktet er at aksjer av samme størrelse gir lik rett i selskapet. jf aksjelovens § 4-1 (1). Dette innebærer at en aksjeeier normalt ikke behøver å finne seg i at en utbetaling fra selskapet kanaliseres til en bestemt aksjeeier.⁶ En innløsende aksjonær vil få en del av selskapskapitalen på bekostning av selskapets øvrige aksjonærer og de øvrige aksjonærers utbyttegrunnlag vil svekkes. En innløsningsadgang innebærer således et brudd på likhetsgrunnsetningen. Hensynet til likhetsgrunnsetningen tilsier at innløsningsadgangen holdes innenfor snevre rammer og utformes slik at den får preg av å være en sikkerhetsventil. Dette presiseres i forarbeidene som sier at bestemmelsen får anvendelse i tilfeller hvor det er tale om ”vesentlig tilsidesettelser av en aksjeeiers rettigheter eller dyptgripende motsetninger med ødeleggende maktkamper.”⁷ Loven forutsetter at innløsningskravet avgjøres av domstolene. Dette bidrar til at anvendelsen ytterligere innskrenkes og er med på å hindre misbruk av bestemmelsen.

2.2.2.2 Flertallsprinsippet/aksjeeierdemokrati

Flertallsprinsippet innebærer at de fleste beslutninger i selskapet kan treffes ved simpelt flertall i generalforsamlingen, aksjeloven § 5-17. Flertallsprinsippet tar sikte på, gjennom

⁵ NOU 1996:3 side 74

⁶ Ot prp nr 23 (1996-97) side 108

⁷ Ot prp nr 23 (1996-97) side 108

aksjonærdemokrati, å sikre en effektiv styring og hensiktsmessig kontroll med selskapet. Innløsning av en mindretallsaksjonær innebærer derfor også et brudd på flertallsprinsippet og er en beslutning som aksjefellesskapets flertall ikke ønsker. Grunnprinsippet om at flertallet bestemmer i aksjeselskaper taler derfor for at innløsningsadgangen gjøres snever. Som vi skal se vil en nedstemming i seg selv ikke gi grunnlag for innløsning.

2.2.2.3 Vern av selskapskapitalen

I forlengelsen av hensynet til likhetsgrunnsetningen er det klart at utbetalingen av en innløsningssum fra selskapet vil svekke selskapskapitalen. Vern av selskapskapitalen taler i seg selv mot en innløsningsadgang både ut fra hensynet til selskapet, selskapets øvrige aksjonærer og selskapets kreditorer.

2.2.2.4 Hensynet til selskapet som sådan

Selskapets egenkapital skal sikre selskapets drift og lønnsomhet. Hensynet til selskapet som selvstendig rettssubjekt taler mot at virksomheten svekkes økonomisk ved at selskapet belastes innløsningssummen. Innløsningsbestemmelsen har ivarettatt hensynet til selskapet ved at adgangen begrenses til de tilfeller der kravet ikke vil medføre vesentlig skade for selskapets virksomhet eller for øvrig ikke vil virke urimelig ovenfor selskapet.

2.2.2.5 Hensynet til selskapets kreditorer

Selskapets egenkapital skal også sørge for at selskapets kreditorer sikres. Ved samhandel med selskapet skal kreditorene kunne legge til grunn at selskapets egenkapital er en minsteverdi som sikkerhet for selskapets forpliktelser. For å ivareta hensynet til selskapets kreditorer betinges det at innløsningsbeløpet enten må dekkes av selskapets frie egenkapital eller at det må foretas en nedsettelse av aksjekapitalen etter reglene i aksjelovens kapittel 12. Dette innebærer at det ved en innløsningssak ikke kan disponeres over selskapets

midler i større utstrekning enn selskapets kreditorer uansett må finne seg i etter de alminnelige regler.⁸

2.2.2.6 Hensynet til selskapets øvrige aksjeeiere

Hensynet til andre aksjeeiere taler mot at selskapskapitalen kanaliseres til en aksjeeier og dermed svekker de øvrige aksjonærers grunnlag for utbytte. Hensynet til selskapets øvrige aksjonærer er ivaretatt ved at innløsningsbestemmelsen er utformet som en sikkerhetsventil og kun skal foretas i et fåtall situasjoner.

2.2.2.7 Hensynet til selskapets ansatte og samfunnsmessige hensyn

Selskapets virksomhet vil bestå også etter at et innløsningskrav er tatt til følge. Dette i motsetning til de tilfeller der mislighold og motsetninger aksjeeierne imellom løses ved oppløsning og likvidasjon av selskapet. Dette ivaretar hensynet til selskapets ansatte. Hensynet til videre drift og trygge arbeidsplasser sikres ved at innløsningskravet er avskåret der dette vil svekke selskapets likviditet og kapitalgrunnlag, jf § 4-24 annet ledd. Fortsatt verdiskapning er også i samfunnets interesse.

3 Parter i innløsningskravet

3.1 Hvem kan kreve innløsning

Etter § 4-24 er det "aksjeeier" som skal gå til søksmål ved et innløsningskrav. Hva som omfattes av aksjeeierbegrepet fremgår av aksjeloven § 4-2. Bestemmelsen regulerer når rettighetene til aksjen går over fra avhender til erverver og fra hvilket tidspunkt man etter aksjelovens bestemmelser defineres som aksjeeier. Rettigheten på aksjen går over til erverver når ervervet er innført i aksjeeierboken eller når dette er meldt og godtgjort uten at

⁸ Ot prp nr 23 (1996-97) side 108

det hindres av omsetningsbegrensninger etter vedtektene eller loven. Den som er aksjeeier etter kriteriene i § 4-2 (1), er å regne som aksjeeier i lovens forstand og opprettholder fulle aksjonærrettigheter. Dersom vilkårene i § 4-2 (1) ikke er oppfylt, har man ikke status som aksjonær og dermed ingen rett til å reise innløsningssspørsmål.⁹

”Aksjeeier” kan være fysiske personer eller juridiske personer, enten det er i form av et aksjeselskap, allmennselskap, ansvarlig selskap eller offentlig myndighet. Det bemerkes at reglene om personlige motsetningsforhold kommer til anvendelse selv om en av partene i en innløsnings sak er en juridisk person. Dette illustreres av RG 2004 side 1346 der begge parter var juridiske personer og motsetningsforholdet gjaldt personlige motsetninger mellom eierne og ledelsen i aksjeselskapene.

Retten til innløsning tilkommer enhver aksjonær og kan ikke begrenses i vedtektene. Aksjeloven har ingen generell bestemmelse som angir lovens fravikelighet. Adgangen til å fravike lovens regler i vedtektene fremgår i noen tilfeller av loven selv. Hvor loven er taus må spørsmålet om fravikelighet avgjøres ved en tolkning av den enkelte bestemmelsen.

Innløsningsbestemmelsens avgjør ikke spørsmålet om fravikelighet eksplisitt. Bestemmelsens ordlyd taler imidlertid for at regelen er preseptorisk. § 4-24 angir at retten ”skal” innløse aksjene når de materielle vilkårene for innløsning er oppfylt. Ordlyden i bestemmelsens tredje ledd om fastsettelsen av innløsningssummen, kan også tas til støtte for en slik tolkning. Her angis det at retten også skal fastsette det beløp som skal betales i innløsningssum. Dette i motsetning til innløsning ved styrenektelse og forkjøpsrett i aksjeloven §§ 4-16 til 4-23, der beregning av innløsningssummen kan fastsettes i vedtektene. Innløsningsbestemmelsen ville uthules dersom en dom på innløsning skulle la det være opp til vedtektene å fastsette innløsningssummens størrelse. En slik regel ville føre til at en dom på innløsning kunne bli uten særlig verdi. At retten også skal fastsette innløsningssummens størrelse taler for at innløsningsbestemmelsen er preseptorisk.

⁹ Aarbakke, kommentarutgave, 2. utgave, s 228

Bestemmelsen inneholder ingen holdepunkter for at innløsningsadgangen kan innskrenkes i vedtekter eller annen avtale. Bestemmelses bakgrunn og formål som minoritetsvern må også tas til støtte for en slik tolkning. Innløsningsbestemmelsen ville fått liten betydning som minoritetsvern dersom flertallet kunne sette begrensninger. Dette støttes også av juridisk teori som fremhever at retten til uttreden tilkommer enhver aksjeeier, og kan ikke begrenses i vedtektene.¹⁰

Aksjeloven gir imidlertid anledning til å utvide innløsningsadgangen i vedtektene. Lovens § 12-7 angir eksplisitt at selskapets vedtekter kan gi bestemmelser om innløsning av aksjer ved nedsettelse av aksjekapitalen. Bestemmelsen oppstiller ingen begrensninger med hensyn til hva en vedtektsbestemt innløsningsregel kan gå ut på.

Aksjonæren som går til sak med krav om innløsning må berøres av misbruket etter § 4-24 (1) nr 1 eller nr 2, eller være part i motsetningsforholdet etter bestemmelsens nr 3. At innløsende aksjonær må berøres av misligholdet eller motsetningsforholdet sies ikke eksplisitt i bestemmelsen. Kravet til "tungtveiende grunner" vil imidlertid tale mot å gi en aksjonær medhold i krav om innløsning der han selv ikke berøres av misbruket eller motsetningsforholdet. En aksjonær som ikke berøres av misligholdet kan like greit avhjelpes ved alternative og mindre inngripende reaksjoner, f.eks. ugyldighetssøksmål etter aksjelovens § 5-22. Etter bestemmelsen om ugyldighetssøksmål er aksjeeiernes søksmålskompetanse heller ikke betinget av en konkret rettslig interesse.¹¹

3.2 Hvem skal et innløsningskrav rettes mot

I forhold til hvem et krav om innløsning skal rettes mot er ordlyden uklar. Av lovens ordlyd fremgår det at "retten skal [...] innløse aksjeeierens aksjer". Det er selvsagt ikke retten selv som skal innløse aksjeeieren, men selskapet ved rettens pådømmelse. Det er således selskapet som skal innløse aksjene og som er den part som skal saksøkes. Dette kan sies å følge implisitt av ordlyden i første ledd "rett til å tre ut av selskapet". Dette gjelder

¹⁰ Kommentartutgave, Aarbakke m fl, side 29 og 292

¹¹ Aarbakke, kommentartutgaven, side 406

uavhengig om det er misbruk fra selskapets eller aksjonærenes side eller et motsetningsforhold mellom aksjonærene som er grunnlaget for innløsningskravet.

Til støtte for synspunktet om at et krav om innløsning etter aksjeloven § 4-24 må rettes mot selskapet finnes i LB-2004-92243. Saken gjaldt to søstre som eide et aksjeselskap. Aksjene var fordelt likt mellom de to aksjonærene. Den ene søsteren reiste søksmål mot selskapet med krav om innløsning av sin aksjepost. Søksmålet ble også rettet mot den andre søsteren personlig. Oslo tingrett avsa kjennelse hvor begge sakene ble avvist, både mot selskapet som sådan og mot søsteren personlig. Tingretten avviste saken mot søsteren personlig med den begrunnelse at det "er selskapet som skal innløse aksjene" etter § 4-24. Et innløsningskrav skal således rettes mot selskapet ved styres leder, eller i tilfelle et annet styremedlem som er selskapets rettslige representant jf. domstollovens § 191 andre ledd.

3.3 Hvem kan treffe avgjørelsen

Hvem som skal avgjøre et krav om innløsning fremgår ikke eksplisitt av innløsningsbestemmelsens ordlyd. Ordlyden sier at "retten skal etter søksmål fra en aksjeeier innløse aksjeeierens aksjer Bestemmelsen er imidlertid en anvisning på at retten skal avgjøre krav om innløsning. Dette støttes også av forarbeidene som sier at bestemmelsen kun gir hjemmel for "domstolene til å ta til følge et innløsningskrav"¹² Bakgrunnen for at retten skal ha avgjørelsesmyndighet ved krav om innløsning er forklart i forarbeidene ut i fra hensynet til gjenværende minoritet. Dersom styret, kontrollert av majoritetsaksjonærene, skulle hatt anledning til å ta et innløsningskrav til følge, ville dette påføre gjenværende minoritetsaksjonær søksmålsbyrden dersom han motsatte seg innløsningen. Den gjenværende minoritetsaksjonær som motsatte seg et inngrep i likhetsgrunnsetningen ville dermed være den som måtte reise sak for å endre forholdet. Ved at retten tillegges avgjørelseskompetanse fjernes denne risiko for gjenværende minoritetsaksjonær. Forarbeidene presiserer også at rettens avgjørelsesmyndighet avhjelper farer for misbruk.¹³

¹² Ot prp nr 23 1996-97 s 138

¹³ Ot prp nr 23 1996-97 side 108-109

4 Materielle vilkår

4.1 Innledning

De materielle vilkår for aksjonærenes rett til å få innløsning må ses i lys av reglene for hvordan et innløsningskrav skal gjennomføres. Innløsningsbestemmelsens tredje ledd angir at et innløsningskrav skal gjennomføres ved sletting av aksjene og nedsettelse av aksjekapitalen eller ved at selskapet overtar aksjene. Vilråene for nedsettelse av aksjekapitalen finnes i kapittel 12, mens selskapets adgang til å erverve egne aksjer reguleres i aksjelovens § 9-2. Regelsettene stiller begrensninger i forhold til nedsettelsesbeløpets størrelse og hvor stor andel av aksjene som selskapet selv kan erverve. Dersom vilråene for gjennomføring av innløsningskravet etter de over nevnte bestemmelser ikke er tilstede, hjelper det ikke å få medhold i at de materielle vilkår for innløsning foreligger. Innløsning vil da ikke kunne gjennomføres.¹⁴

4.2 Kravet til tungtveiende grunner

Etter innløsningsbestemmelsens første ledd er det et generelt vilkår at det foreligger "tungtveiende grunner" som taler for en innløsning "som følge" av myndighetsmisbruk eller motsetningsforhold. Etter ordlyden innebærer dette en nærmere kvalifisering av de tre alternative innløsningsgrunnlag. Dette støttes også av forarbeidene som sier at "de tungtveiende grunnene gjelder forhold som nevnt i nr 1-3". Mislighold fra selskapet eller andre aksjonærer eller et motsetningsforhold mellom aksjonærene er etter ordlyden i seg selv ikke tilstrekkelig for å kreve innløsning.¹⁵

Betydningen kravet til "tungtveiende grunner" har relasjon til vilråene i første ledd nr 1-3 og behandles under hvert av de alternative vilråene.

¹⁴ Bråthen, side 90

¹⁵ NOU 1996:3 side 125

Forarbeidene presiserer at kravet til ”tungtveiende grunner” må ses i sammenheng med at den ordinære måten å tre ut av et aksjeselskap på, som vil være å selge aksjene.¹⁶

”Tungtveiende grunner” får dermed selvstendig betydning som en henvisning til at alternative reaksjoner må vurderes før innløsning kan skje.

Det er imidlertid ikke noe vilkår etter § 4-24 at mindre inngripende alternative reaksjoner faktisk er forsøkt forut for en innløsningssak dersom dette fremstår som et lite reelt alternativ. Dom inntatt i TOSLO-2002-4169 kan tas til støtte for dette synspunktet. Saken gjaldt krav om innløsning i et familieeid selskap. Vedtektene innholdt omsetningsbegrensninger som begrenset kjøpekretsen vesentlig. I følge vedtektene var det kun medlemmer av familien som kunne sitte i styret. De eneste som reelt sett var interessert i å kjøpe aksjene var derfor medlemmer av familien. I dette tilfelle var det imidlertid ingen av de øvrige familiemedlemmene som ønsket å kjøpe aksjene til aksjens underliggende verdi. Retten kom her til at salg av aksjen derfor ikke fremsto som noe reelt alternativ. Selskapets påstand om at innløsende aksjonær først måtte forsøke å selge aksjen før innløsning kunne skje, ble derfor ikke tatt til følge. Synspunktet støttes også i juridisk teori som sier at det ikke er noen vilkår for anvendelse av innløsningsbestemmelsen at salg er forsøkt før sak anlegges.¹⁷

5 Myndighetsmisbruk som innløsningsgrunnlag, § 4-24 første ledd nr. 1

5.1 Innledning

Innløsningsretten kan bygge på tre alternative grunnlag, som angitt i § 4-24 første ledd, nummer 1-3. Grensen mellom grunnlagene er imidlertid flytende. Etter § 4-24 første ledd nr 1 er det første alternative grunnlag for innløsning tilfeller der ”et selskapsorgan eller andre som representerer selskapet, har handlet i strid med myndighetsmisbruksreglene i

¹⁶ NOU 1996:3 side 125 og Rt 1952 s 967 (oppløsning)

¹⁷ Aarbakke m fl, side 292

§ 5-21 og § 6-28.” Med selskapsorgan eller andre som representerer selskapet må forstås de subjekter det vises til i myndighetsmisbruksreglene som kort gjennomgås i det følgende.

Aksjelovens § 5-21 gjelder misbruk av generalforsamlingens myndighet og oppstiller et generelt forbud for generalforsamlingen mot å treffe vedtak som er egnet til å gi visse aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på andre aksjeeiere eller selskapets bekostning. Aksjelovens § 6-28 første ledd oppstiller et tilsvarende forbud for styret eller andre som representerer selskapet utad mot å foreta noe som kan ha tilsvarende virkning. Videre forbyr § 6-28 annet ledd styret og daglig leder fra å iverksette vedtak truffet av annet selskapsorgan som er i strid med lov eller vedtekter.

Aksjelovens §§ 5-21 og 6-28 er for øvrig de aksjerettslige generalklausuler og var ulovfestet før kodifisering i aksjeloven av 1976 (i denne lovs §§ 8-14 og 9-16). Praksis før aksjeloven av 1997 er derfor relevant og vil bli tatt i betraktning i drøftelsene.

Generalklausulene ivaretar hensynet til likhetsgrunnsetningen og hensynet til vinningsformålet ved å begrense flertallets beslutningsmyndighet.

Det følger av § 4-24 (1) nr 1 at det må foreligge en handling i strid med ”§§ 5-21 og 6-28”. Etter ordlyden kan det synes som om det må foreligge overtredelse av begge generalklausulene for at innløsning skal komme på tale. Bestemmelsen må imidlertid forstås slik at den skal fortolkes som om ordlyden var ”§§ 5-21 eller § 6-28”¹⁸ At det skal foreligge et dobbelt misbruk er ikke i tråd med forutsetningene i forarbeidene. Reelle hensyn taler også for en slik oppfatning. For eksempel vil det vil være naturlig å kunne påberope seg bestemmelsen selv om styret ikke har implementert et kritikkverdig vedtak. Likeledes vil styrets misbruk kunne føre til behov for sanksjoner selv om saken ikke er behandlet av generalforsamlingen.

¹⁸ Jf Norsk lovkommentar g Bråthen side 92

5.2 Nærmere om anvendelsesområdet for § 5-21 og § 6-28

Bestemmelsen i § 5-21 retter seg mot formelle vedtak truffet av generalforsamlingen i møte eller utenfor møte, jf aksjelovens §§ 5-5 til 5-7. Handlinger eller unnlatelser en aksjeeier måtte foreta seg utenom generalforsamlingen faller dermed utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. Slike forhold kan imidlertid rammes av § 4-24 første ledd nr 2, som behandles i punkt 6 nedenfor.

Ordlyden i § 6-28 er annerledes formulert og favner videre enn § 5-21. Ved at lovgiver har benyttet "foreta noe" rammer ikke bestemmelsen bare avtaleinngåelse, men også formelle beslutninger fattet ved styrevedtak og faktiske handlinger uten tilknytning til noe særskilt styrevedtak.¹⁹ "Foreta noe" vil med dette ramme enhver disposisjon foretatt av styret eller andre som representerer selskapet.

De forpliktete etter myndighetsmisbruksreglene i § 5-21 "kan ikke" treffe avgjørelse som nevnt i bestemmelsen. I teorien anføres det at bestemmelsen må fortolkes som om det stod "kan ikke" uten samtykke fra samtlige berørte aksjonærer.

Ordlyden i § 6-28 angir at styret eller andre som representerer selskapet ikke må foreta seg noe i strid med bestemmelsen.²⁰ Ordlyden indikerer her et absolutt forbud.

Ordlyden etter bestemmelsene stiller ingen krav til faktisk årsakssammenheng mellom beslutningen og fordelene. Det er tilstrekkelig at beslutningen er "egnet til å gi" aksjeeiere eller andre en urimelig fordel. Om de faktisk benytter seg av muligheten er uten betydning. Det avgjørende her er om beslutningen etter § 5-21 eller det som foretas etter § 6-28 er egnet til å krenke likhets- og/ eller vinningsformålet.

¹⁹ Jf Aarbakke m fl s 546

²⁰ jf *Andenæs s 319* og *Aarbakke m fl s 402*. Se også *Innst 1970 s 138*.

Begge bestemmelsene rammer ”en [...] fordel” på selskapets eller andre aksjeeieres bekostning. Fordelen som rammes av bestemmelsen kan være av økonomisk karakter, for eksempel utdeling fra selskapet som kun kommer visse aksjeeiere tilgode og dermed indirekte rammer de som ikke ble tilgodesett ved utdeling. Et annet eksempel er avtaler som ikke er inngått på forretningsmessige vilkår, jf. aksjelovens § 3-9. Slike beslutninger vil stride mot likhetsprinsippet.

En fordel som aksjonærer kan oppnå kan også være av organisatorisk art ved at den endrer maktforholdet i selskapet. Dette var tilfellet i en dom gjengitt i Rt 1919 s 550 der en kapitalforhøyelse i selskapet var forbeholdt aksjeeiere som minimum hadde to aksjer. Dette førte til at aksjonærer med en aksje ble utestengt fra tegningen og maktforholdet i selskapet ble dermed forrokket. I et slikt tilfelle vil innløsning kunne bli resultatet.

5.3 Urimelighetsvilkåret

Det er imidlertid ikke enhver forskjellsbehandling mellom aksjonærene eller enhver fordel som aksjonærer eller andre gis på selskapets bekostning, som rammes av generalklausulen i §§ 5-21 og 6-28. Bestemmelsene rammer bare fordeler som gir aksjeeiere eller andre en ”urimelig” fordel. Generalklausulene angir her en nærmere kvalifisering av de fordeler som faller inn under bestemmelsene. Ordlyden gir ingen ytterligere veiledning på hva som kan anses å ligge i urimelighetsvilkåret eller hva som skal tillegges vekt.

Det sentrale formålet med generalklausulene er å ramme forskjellsbehandling som ikke kan sies å ha et saklig og forsvarlig grunnlag i selskapets og aksjonærfellesskapets interesse.²¹ Utgangspunktet for urimelighetsvurderingen må derfor bli om beslutningen eller handlingen savner et slikt saklig og forsvarlig grunnlag. Om fordelen på denne bakgrunn kan sies å være urimelig beror på en konkret og skjønnsmessig vurdering ut i fra hensynet til likhetsprinsippet og vinningsformålet.

²¹ Ot prp nr 19 (1974-75) side 111-112

En aksjeeier kan ikke motsette seg et flertallsvedtak som fremmer selskapets vinningsformål og verdistigning på aksjen. Dette illustreres i lagmannsrettens avgjørelse i LA-1998-793 som gjaldt krav om oppløsning på bakgrunn av misbruksreglene i aksjelovens §§ 5-21 og 6-28. Saken gjaldt et selskap i skyssfartsnæringen. Selskapet hadde to aksjeklasser og all styringsrett i selskapet ble tillagt innehaver av A-aksjene. Bakgrunnen for oppløsningskravet var at innehaveren av styringsaksjene hadde tatt opp store lån for å finansiere kjøp av et selskap. Låneopptaket ble imidlertid forankret i forsvarlig drift og disposisjonen tilførte selskapet betydelige verdier. Disposisjonen ble ikke ansett å representere noe misbruk.

5.3.1 Supplerende grunnlag etter ulovfestet rett

§ 5-21 kan ikke sies å være uttømmende. Bestemmelsen må suppleres av alminnelige ulovfestede prinsipper.²² Det er hensynet til likehet mellom aksjonærene og vinningsformålet som begrunner hensynet bak regelen og så lenge disse er krenket må det sies å foreligge myndighetsmisbruk selv om ingen nødvendigvis nyter en fordel.

Som nevnt gjelder generalklausulen materielt misbruk, det vil si at det referer seg til avgjørelsens innhold. Formelle feil og mangler kan imidlertid gi innløsningsgrunnlag på ulovfestet grunnlag. Dette var tilfellet i Rt 1991 s 331. I saken påberopte minoritetsaksjonæren seg innløsning på bakgrunn av myndighetsmisbruk. Forholdet gjaldt imidlertid brudd på en rekke av aksjelovens saksbehandlingsregler og ikke det materielle innhold av selve beslutningene. Høyesterett uttalte i et obiter dictum at alvorlige forsømmelser knyttet til beslutningsprosesser i selskapet må kunne rammes av misbruksreglene dersom de fører til vesentlig svekkelse av en aksjonærs mulighet til å utøve sine rettigheter etter loven.²³

²² Jf forarbeider *Jf. Truyen, Aksjonærenes myndighetsmisbruk, s 251-255*

²³ Obiter dictum er en uttalelse i rettens premisser som ikke er avgjørende for dommens resultat.

5.3.2 Tungtveiende grunner

I tillegg til at forholdet faller inn under myndighetsmisbruk etter § 5-21 eller § 5-28, må det foreligge tungtveiende grunner, jf. første ledd. Dette peker i retning av at det ikke er ethvert brudd på generalklausulene som vil oppfylle vilkårene for innløsning, men at kravet til ”tungtveiende grunner” viser at det må foreligge kvalifisert misbruk. Forarbeidene presiserer at det normalt må foreligge et vesentlig misbruk for at forholdet skal kunne gi grunnlag for å tre ut av selskapet.²⁴ I forarbeidene påpekes det videre at det i de mer graverende tilfellene kan gjøres gjeldende krav om utløsning.²⁵ Ordlyden er ikke til hinder for at enkeltstående tilfeller av myndighetsmisbruk kan gi innløsningsrett, men situasjonen vil som hovedregel være karakterisert som misbruk over tid.

Forarbeidene legger til grunn at kravet om ”tungtveiende grunner” må ses i sammenheng med at den ordinære måten å tre ut av selskapet på, vil være å selge aksjene. Det er først og fremst når salg av aksjer ikke fremstår som et reelt alternativ at innløsning kan komme på tale.²⁶ Uttalelsen i forarbeidene må her tas til støtte for bruk av til mindre inngripende alternative beføyelser der disse avhjelper en aksjonær som er utsatt for misbruket. Eksempelvis vil ugyldighetssøksmål etter § 5-22 kunne føre til et tilfredsstillende resultat der det kun gjelder et enkeltstående tilfelle av myndighetsmisbruk. Kravet om *tungtveiende grunner* kan derfor sies å henvise til den avveining som skal skje mellom de andre aksjonærene og selskapet, jf. lovens henvisning til et rimelig resultat i begge bestemmelser. Juridisk teori legger argumentere imidlertid for at så lenge vilkårene for myndighetsmisbruk er oppfylt skjerpes ikke vilkåret om tungtveiende grunner kravet til innløsning ytterligere.²⁷ Dette begrunnes i at det normalt må det sies å foreligge vesentlig misbruk i tilfeller der det er skjedd myndighetsmisbruk i strid generalklausulene, jf. kravet til ”urimelig” fordel i bestemmelsene § 5-21 og 6-28. Der det foreligger myndighetsmisbruk over tid og/eller antisipert mislighold, må kravet til tungtveiende grunner være oppfylt om ikke situasjonen kan avhjelpest med andre reaksjoner

²⁴ NOU 1996:3 side 125

²⁵ *Innstilling til aksjelovens 1976 s 138*

²⁶ NOU 1996:3 side 125

²⁷ *Bråthen, første spalte s 91*

6 Aksjonærmisbruk som innløsningsgrunnlag

6.1 Innledning

Etter § 4-24 første ledd nr 2 er det andre alternative innløsningsgrunnlaget at en annen aksjeeier i selskapet har misbrukt sin innflytelse i selskapet. Bestemmelsen retter seg mot aksjonærmisbruk som innløsningsgrunnlag. Misbruket er betinget av at aksjonæren har en viss innflytelse i selskapet. Ordlyden "misbruk" indikerer at det er kvalifiserte forhold som kan gi grunnlag for innløsning. Kravet til "tungtveiende grunner" gjelder her som for de to øvrige innløsningsgrunnlagene.

6.2 Aksjonærmisbruk - hvem som står bak misbruket

Den som etter § 4-24 første ledd nr 2 står bak misbruket er "en annen aksjeeier i selskapet". Hvem som omfattes av aksjeeierbegrepet er likt i alle tilfeller der aksjeloven benytter betegnelsen "aksjeeier". Hva som faller inn under aksjonærbegrepet er nærmere redegjort for ovenfor under punkt 3.1. Situasjoner der det er et selskapsorgan som står bak misbruket faller utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. For å kunne misbruke sin stilling forutsetter ordlyden at aksjonæren har en viss innflytelse i selskapet. Som presisert i forarbeidene rammer bestemmelsen tilfeller hvor en dominerende aksjeeier kan utøve innflytelse i selskapet på andre måter enn gjennom selskapets organer.²⁸

Som dominerende aksjonær sikter bestemmelsen først og fremst til flertallsaksjonærer. Denne tolkningen passer godt over ens med bestemmelsens hovedhensyn som er minoritetsbeskyttelse. For tilfeller der en mindretallsaksjonæren har misligholdt selskapsforholdet er majoriteten henvist til å benytte bestemmelsen om utløsning av aksjonær etter aksjeloven § 4-25 (1) nr 1. Bestemmelsen om utløsning har for øvrig et grunnlag som etter sin ordlyd favner videre enn innløsningsbestemmelsen ved at krenkelsen ikke forutsetter noen form for innflytelse i selskapet.

²⁸ NOU 1996:3 s 125

I forarbeidene presiseres det at bestemmelsen om innløsning har karakter av et minoritetsvern mot misbruk fra flertallets side. Regelen om utløsning derimot gir flertallet en mulighet til å utelukke en medaksjonær som vesentlig har misligholdt sine forpliktelser i selskapsforholdet og dermed brutt forutsetningen for fortsatt deltakelse i selskapet.²⁹ Loven gir derfor ikke en minoritetsgruppering mulighet til å utløse en majoritetsaksjeeier og på den måten overta kontrollen i selskapet. En slik regel ville også stride mot de grunnleggende prinsippene om selskapsinnflytelse som ligger i aksjelovens flertallsbestemmelser.

Tilfeller der en flertallsaksjonær har misbrukt sin innflytelse kan også illustreres av avgjørelser som anvender aksjeloven av 1976. Den tidligere lovens relevante bestemmelse er § 13-3. Bestemmelsene i den nye og gamle aksjeloven er sammenfallende. Rettspraksis fra den tidligere aksjeloven er således fortsatt relevant. I RG 1995 side 12 der flertallsaksjonærenes disposisjoner ga grunnlag for innløsning og i Rt 1999 side 330 der majoritetsaksjonærene hadde misbrukt sin innflytelse på bekostning av mindretallsandel er eksempler bestemmelsens anvendelsesområde. Dommene vil bli behandlet i det følgende.

6.2.1 Skillet mellom aksjonærmisbruk i nr 2 contra selskapsmisbruk etter nr 1

Mens aksjelovens § 4-24 nr 1 gjelder situasjoner hvor det er et selskapsorgan som har utøvet misbruk, gjelder nr 2 situasjoner der en aksjeeier har misbrukt sin innflytelse i selskapet. Dette medfører at bestemmelsens nr 2 får selvstendig betydning ved siden av bestemmelsen nr 1 idet ulike subjekter rammes.³⁰ En aksjonær øver normalt innflytelse i selskapet gjennom selskapsorganene. Et slikt misbruk vil i utgangspunktet rammes av nr 1. Nr 2 oppstiller imidlertid et selvstendig vurderingsgrunnlag hvor misbruket ikke skjer gjennom selskapsorganene. Vurderingen av misbrukssituasjonen nedenfor viser imidlertid at det kan være vanskelig å skille mellom tilfeller der selskapet har utført misbruket og der en dominerende aksjeeier har medvirket til misbruk.

²⁹ NOU 1996:3 side 126

³⁰ NOU 1996:3 side 126

6.3 Misbrukssituasjonen

6.3.1 Innledning

Aksjonærmisbruk etter § 4-24 første ledd nr 2 setter etter sin ordlyd vilkår om at den dominerende aksjonæren skal ha misbrukt sin innflytelse i selskapet. I det følgende behandles hvordan en dominerende aksjeeier kan øve innflytelse i selskapet. Deretter behandles hvilken utøvelse som kvalifiserer til misbruk i § 4-24s forstand.

6.3.2 Ulike måter en dominerende aksjeeier kan ha innflytelse i selskapet

Ved å benytte ”innflytelse” som vilkår vil loven omfatte en rekke handlinger foretatt av en dominerende aksjonær. En flertallsaksjonær kan på andre aksjonærers bekostning få gjennomslag for sitt syn i selskapet og gjennomtvinge sine ønsker. Slike disposisjoner kan falle inn under § 4-24s anvendelsesområde. På den annen side vil mislighold av biforpliktelser som en aksjeeier har etter vedtektene, f eks plikt til ikke å drive konkurrerende virksomhet eller andre disposisjoner som ikke medfører bruk av innflytelse falle utenfor § 4-24 nr. 2.

Den rett en flertallsaksjonæren har gjennom selskapet til å kreve utløsning med grunnlag i mislighold etter aksjelovens § 4-25 første ledd nr 1 favner videre enn innløsningsbestemmelsen i det den også gjelder krenkelse av selskapsforholdet som ikke er misbruk av innflytelse. Utløsning kan kreves der ”aksjeeier ved mislighold har krenket selskapsforholdet vesentlig”. Årsaken til begrensningen i ordlyden der mindretallsaksjonær krever innløsning kan være at mislighold av forpliktelser som misligholdene aksjonær har ovenfor selskapet ikke i like stor grad vil ramme den som krever seg innløst, men kun selskapet.

Innløsningsbestemmelsens ordlyd sier at nr 1 kan gi grunnlag for innløsning der selskapets generalforsamling, styret eller andre som representerer selskapet, har utøvet misbruk. Bestemmelsens nr 2 retter seg imidlertid mot aksjonær som har utøvet misbruk. Forarbeidene presiserer at bestemmelsen om aksjonærmisbruk får betydning ved siden av

bestemmelsen om selskapsmisbruk etter innløsningsbestemmelsens nr 1. Innløsning på bakgrunn av aksjonærmisbruk rammer tilfeller hvor en dominerende aksjeeier kan utøve innflytelse i selskapet ”på andre måter enn gjennom selskapets organer”.³¹ Tas forarbeidene bokstavelig vil dette utelukke de tilfeller der en flertallsaksjonær avgjør disposisjoner gjennom å stemme ved generalforsamlingen, samt beslutninger ved utøvelse av styreverv og beslutninger i kraft av å være daglig leder. Misbruket vil i disse situasjoner falle under generalklausulen etter bestemmelsens nr 1. Forarbeidene nevner Rt 1924 side 226 som illustrerende eksempel på situasjoner hvor dominerende aksjeeier har innflytelse i selskapet på andre måter enn gjennom selskapets organer.³² Situasjonen var her at dominerende aksjonær også var disponent i selskapet. Selskapets drift var etter vedtektene helt og holdent til disponenten. Uten disponentens stemmer på generalforsamlingen var vedtektsendring og forandring i situasjonen umulig. I praksis var han derfor uavsettlig. De øvrige aksjonærene hadde derfor ingen adgang til å føre effektiv kontroll med det disponenten foretok seg i selskapet. I et slikt tilfelle vil § 4-24 nr 2 kunne få anvendelse.

Flertallsaksjonærens innflytelse i selskapet i kraft av å være disponent var også tilfelle i Rt 1999 side 330. Aksjonær som representerte flertallet av aksjene hadde her innflytelse i selskapet i kraft av også å være disponent. Dobbeltrollen ga aksjonæren innflytelse i selskapet ved at han var ansvarlig for selskapets daglige drift og ga han mulighet til å inngå avtaler på selskapets vegne. Gjennom denne hadde han mulighet til å treffe avgjørelser og foreta handlinger med betydning for selskapet og dets aksjonærer.

Det er imidlertid en klar forutsetning at dominerende aksjonær har hatt faktisk innflytelse i selskapet for at bestemmelsen skal komme til anvendelse.³³

En flertallsaksjonær kan også tenkes å ha påvirkningsmulighet ved å være selskapskreditor. Innflytelse kan også tenkes ved avtale inngått med de øvrige aksjonærer. Selv om en aksjonæravtale i utgangspunktet ikke er bindende for selskapet kan det tenkes tilfeller der

³¹ NOU 1996: side 125

³² NOU 1996:3 side 125

³³ Kommentartutgave side 293 og Bråthen side 93

samordnet opptreden gir dominerende aksjonær faktisk innflytelse i selskapet. Annen faktisk innflytelse kan også være relevant, eksempelvis der en aksjonær tar direkte kontakt med en potensiell medkontrahent. Illustrerende som eksempel kan være avgjørelse gjengitt i Rt 1973 side 821. Her hadde en aksjonær som også satt som styremedlem forpurret en lånesøknad ved direkte å ta kontakt med banken. Resultat av aksjonærens innblanding ble at lånesøknaden ble avvist. Aksjonærens direkte kontakt med en medkontrahent for å forhindre en avtaleinngåelse aksjonæren er uenig kan illustreres som eksempel på tilfelle der en aksjonær misbruker sin innflytelse i selskapet.

De ovennevnte tilfeller er eksempler der aksjonærmisbruket får selvstendig betydning i forhold til selskapsmisbruk etter § 4-24 første ledd nr 1. Det er her tale om tilfeller der aksjonær kan utøve innflytelse i selskapet på andre måter enn gjennom selskapets organer. Praksis og teori legger til grunn at man ikke skal forstå forarbeidene så snevert at tilfeller der flertallets innflytelse kommer til uttrykk gjennom deltakelse i selskapets organer faller utenfor.³⁴ Dette kan illustreres ved RG 1995 side 12. Avgjørelsen gjaldt krav om innløsning med hjemmel i tidligere lovs § 13-3. Grunnlaget for innløsningen var misbruk av innflytelse i selskapet på mindretallets bekostning. Flertallsaksjonærens innflytelse kom her til uttrykk gjennom hans rett til å stemme ved generalforsamlingen. Flertallet brukte generalforsamlingen til å pålegge styret å gjennomføre en transaksjon som ble ansett å fremme flertallets interesser isteden for selskapets.

Dominerende aksjonær kan også ha innflytelse i selskapet i kraft av deltagelse i styret. Lagmannsretten avgjørelse LA-1998-793 gjaldt krav om oppløsning etter tidligere lovs § 13-3. En aksjeeier som satt på samtlige av selskapets A-aksjer hadde etter vedtektene rett til å velge samtlige av styrets medlemmer. Dette ga flertallsaksjonæren som satt på samtlige A-aksjer ikke bare innflytelse i selskapet, men også den fulle styringsrett i selskapet. Situasjonen kan sammenliknes med den gjengitt i Rt 1924 side 226, som nevnt ovenfor, der selskapets drift helt og holdent var lagt i hendene på selskapets disponent.

³⁴ Kommentartutgave side 293 og Bråthens artikkel side 93-94

Avgjørelse gjengitt i Rt 1966 side 648 kan nevnes som eksempel på et tilfelle der en aksjonær hadde innflytelse i selskapet i kraft av sin dobbeltstemme som styreformann. De to aksjonærene i selskapet hadde hver 50% av aksjene og den ene aksjonærens dobbeltstemme ga han her påvirkningsmulighet i selskapet. En flertallsaksjonær kan også tenkes å ha innflytelse i selskapet i kraft av sin posisjon som daglig leder. Det samme gjelder der flertallsaksjonær utøver uformell påvirkning av styret eller daglig leder uten at dominerende aksjonær selv innehar noen av disse verv i selskapets ledelse.

6.3.3 Den nærmere vurderingen av om det foreligger misbruk

At dominerende aksjonær har innflytelse i selskapet er ikke tilstrekkelig for å kreve innløsning. For at innløsning skal komme på tale må innflytelsen være misbrukt, jf. § 4-24 første ledd nr 2 hvor det følger at den dominerende aksjonæren har ”misbrukt sin innflytelse i selskapet”. Ordlyden ”misbrukt” er et graverende uttrykk som viser at terskelen for innløsning settes relativt høyt. Dette støttes også av forarbeidene hvor det heter at innløsningsadgangen er en ”sikkerhetsventil” som kun skal brukes i de tilfeller der det ikke kan forventes at aksjeeieren skal fortsette i selskapsforholdet og der andre sanksjoner ikke er noe reelt alternativ.³⁵ Det strenge kravet som stilles til misbrukssituasjonen støttes også av praksis. I Rt 1999 side 330 uttaler Høyesterett at ”misbruk er et kvalifisert uttrykk, som viser at det skal relativt mye til for at bestemmelsen kan anvendes”. Den eller de handlinger det er tale om må således være nokså graverende for at de skal kvalifisere i henhold til misbrukskriteriet og det er til dels de ekstraordinære forhold det må være tale om.

At de øvrige aksjonærer er uenige i eller ikke liker de forretningsmessige valg som gjøres av aksjefellesskapets flertall er verken avgjørende eller tilstrekkelig for å konstatere misbruk. Ved misbruksvurderingen må det avgrenses negativt mot de disposisjoner som aksjonæren kan foreta innenfor de grenser som loven og selskapets vedtekter setter. Det må som tidligere nevnt avgrenses også mot de tilfeller der misligholdet ikke er misbruk av innflytelse i selskapet. Utenfor faller dermed misbruk av plikter aksjonæren gjennom andre

³⁵ jf NOU 1996:3 side 76 og Ot prp nr 23 side 108.

rettsgrunnlag, f eks mislighold av biforpliktelse som aksjeeier har i henhold til vedtekter eller aksjonæravtale.

Aksjonærer som handler innenfor de grenser som aksjeloven og selskapets vedtekter oppstiller misbruker ikke sin innflytelse i selskapet. Dette illustreres ved lagmannsrettens avgjørelse LA-1998-793 som nevnt ovenfor. Dommen gjaldt oppløsning med hjemmel i aksjeloven 1976 § 13-3. Etter vedtektene skulle styret velges utelukkende av innehaveren av A-aksjene. Dette ga A-aksjonæren full kontroll over selskapet. De øvrige aksjonærer krevde selskapet oppløst da de mente A-aksjonæren hadde misbrukt sin myndighet i selskapet til egen fordel. Innehaverne av B-aksjene mente at A-aksjonæren hadde utsatt de øvrige aksjonærer for stor risiko, bl a ved å oppta store lån for å kjøpe en aksjepost i et annet selskap. Påstanden førte imidlertid ikke frem. De disposisjoner som var kritisert, var disposisjoner som tilkom styret i henhold til aksjelovens bestemmelser og selskapets vedtekter. Finansieringen og risikoen var forretningsmessig begrunnet. At de øvrige aksjonærene i selskapet var uenig i disposisjonene var ikke tilstrekkelig til å konstatere maktmisbruk. Domstolen fant at forretningsdriften var risikofylt og at låneopptaket som muliggjorde kjøpet var misbruk sett i sammenheng med de verdier som selskapet ble tilført. Retten konstaterte imidlertid at innehaveren av A-aksjene kun benyttet styringsretten aktivt. Noe misbruk var det derimot ikke tale om. Saken viser her at så lenge aksjonæren holder seg innenfor de rammer som loven og vedtektene gir, vil mindretallet neppe ha noe rett til innløsning av sine aksjer. Med andre ord vil det ikke foreligge misbruk så lenge aksjonæren handler i tråd med den kompetanse som selskapsorganet besitter. At avtaler er forbundet med risiko må anses å være innenfor det man må godta i driften av et selskap.

I avgjørelse gjengitt i Rt 1999 side 330, gjengitt ovenfor, gjaldt krav om innløsning fra en mindretallsaksjonær etter aksjeloven av 1976 § 13-3. Mindretallsaksjonæren hevdet at avtale inngått mellom selskapet og et annet selskap som var heleid av hovedaksjonæren og disponenten i selskapet, fremsto som misbruk av innflytelse. Høyesterett kom imidlertid til at avtalen i seg selv materielt sett ikke fremsto som noe misbruk. Etter sitt innhold og den etterfølgende praktiseringen av avtalen ble den ikke på noe vesentlig punkt ansett for å

være i strid med selskapets interesser. Det var ikke grunnlag for å for å si at selskapet var tappet eller at majoriteten i selskapet hadde fått noen urimelig fordel på selskapets eller andre aksjonærers bekostning. Avtalen ble derimot ansett å begunstige begge parter i avtaleforholdet. Ytelsene det her dreide seg om var av en slik art at det ikke kunne antas at de var uvanlig i næringslivet. Eksempelvis ble firmabil og boliglån fra selskapet ble ansett i seg selv å være sedvanlige ytelser i næringslivet og de nevnte ytelser var inngått på vilkår som fremsto som ordinære. Dette var en avtale inngått på forretningsmessig vilkår som gavnet begge kontraktsparter.

Avgjørelsen viser at kontrakter som fremtrer som en rimelig fordeling av byrder og fordeler ikke vil fremstå som noe misbruk som gir krav på innløsning.

Høyesterett slo imidlertid fast at det ved tilblivelsen av avtalen mellom selskapet og selskapet tilhørende hovedaksjonæren, var begått klare formelle feil. Majoritetsaksjonæren hadde ikke tatt konsekvensen av at han ved inngåelsen av avtalen satt med interesser på begge sider av kontraktsforholdet. Selskapets mindretallsaksjonær var holdt utenfor beslutninger i selskapet som han skulle deltatt i og hvor behandlingsformen skulle sikre at selskapets interesser ble ivarettatt og eventuelle motforestillinger kommet frem før avgjørelsen ble truffet. Også alvorlige forsømmelser i beslutningsprosessen i selskapet som kunne føre til en vesentlig svekkelse av en aksjonærs mulighet til å utøve sine rettigheter etter loven, ble ansett å falle inn under ordlyden "misbruk av innflytelse". I den foreliggende sak var imidlertid minoritetsaksjonæren tilstrekkelig informert om avtalen i etterkant til å kunne ivareta sine interesser. Minoritetsaksjonæren ble dermed sett å ha akseptert hovedtrekkene i avtalen i etterkant. Tilblivelsesmangelen ble derfor ikke tatt til følge som innløsningsgrunnlag.

Som et moment i misbruksanførselen gjorde mindretallsaksjonæren gjeldene at flertallsaksjonærene fastsatte urimelig lave utbytter for å "sulte" mindretallet ut av selskapet. Anførselen førte imidlertid ikke frem. Høyesterett uttalte i den forbindelse at "skjønnset ved avgjørelsen av om årets overskudd skal disponeres til utbytte eller til å bygge

opp egenkapital eller utvide virksomheten innenfor selskapets vedtekter, vil bare i mer ekstreme tilfeller kunne ses som misbruk av innflytelse i forhold til en minoritet som har stemt mot.” Utbetaling av utbytte som i snitt de siste årene hadde ligget på 38% ble ansett å ligge innenfor normalen. I tillegg ble mindretallsaksjonæren henvist først til å benytte sin mulighet til å få skifteretten til å avgjøre om utbytte er urimelig lavt og i tilfelle forhøye utbytte. Dette viser at der mindretallet er utsatt for ”utsulting” vil normalen være andre mindre inngripende reaksjoner enn innløsning.

Avgjørelse gjengitt i RG 1995 side 12 kan illustrere situasjon der misbruksterskelen ble ansett å være oversteget. Flertallet disponerte her i strid med aksjeloven og selskapets vedtekter. Da det økonomiske formål ikke var fraveket i vedtektene måtte selskapet anses for å følge aksjelovens utgangspunkt om at aksjeselskaper normalt har et økonomisk formål. Selv om mindretallsaksjonærene samtykker i vedtak som tilgodeser de ansatte kan ikke dette medføre noe samtykke i at det økonomiske formålet generelt er fraveket. Når flertallet styrer selskapet uten tanke på at selskapets formål er av økonomisk art må dette tillegges vekt i vurderingen av om det foreligger misbruk. I tillegg forelå det flere disposisjoner som ga uttrykk for en bevisst holdning om å gjennomføre flertallets intensjoner med selskapet og mer generelt sikre flertallets interesser. Flertallet foretok her disposisjoner i kraft av sitt flertall som var til fordel for de aksjonærene som også var ansatte i selskapet på bekostning selskapets interesser. Avgjørelsen viser at avtaler som ikke er motivert ut fra forretningsmessig drift, men snarere fremmer et ikke-økonomisk formål, må betraktes som misbruk som kan gi krav på innløsning. Der det er tale om en avtale som ved kontraktsinngåelsen ikke er motivert ut fra formålet om å skape økonomisk gevinst for selskapet og aksjefellesskapet, vil terskelen for misbruk være overskredet. Selskapets formål må sies å være av økonomisk art så lenge dette ikke er fraveket i selskapets vedtekter.

Bestemmelsen i § 4-24 første ledd nr 2 er etter sin ordlyd ikke begrenset til bestemte måter for misbruk av innflytelse. Dette i motsetning til nr 1 som gjelder misbruk knyttet til innholdet av generalforsamlingsbeslutning eller handlinger foretatt av styret og andre som

representerer selskapet, såkalt materielt misbruk. Tilfeller der det ikke foreligger generalforsamlingsbeslutning vil eksempelvis ikke falle under nr 1, men kan tenkes å rammes av nr 2.

Innløsning etter nr 2 kan også gjelde prosessuelle mangler. I Rt 1999 side 330 slås det fast at også alvorligere forsømmelser knyttet til beslutningsprosesser i selskapet kan falle inn under lovens ordlyd "misbrukt sin innflytelse" der det fører til en vesentlig svekkelse av en aksjonærs muligheter for å utøve sine rettigheter etter loven.

På bakgrunn av det overstående kan det sies at ved vurderingen av om det foreligger misbruk av innflytelse må det vurderes selskapets interesse krenkes eller om mindretallsaksjonærenes rettigheter etter lov eller vedtekter svekkes.

6.4 Tungtveiende grunner

6.4.1 Innledning

Det er ikke ethvert aksjonærmisbruk som gir rett til innløsning. Kravet til "tungtveiende grunner" er et generelt vilkår og gjelder for aksjonærmisbruk som for innløsningsbestemmelsens to øvrige alternative grunnlag. Kravet til "tungtveiende grunner" har betydning på to måter.³⁶ For det ene som en kvalifisering av hva slags forhold som kan gi grunnlag for innløsning. For det andre som en henvisning til at andre mindre inngripende alternative reaksjoner må vurderes før innløsning kan skje.

6.4.2 Den rettskildemessige betydningen av tidligere lovs innløsningsbestemmelse og praksis rundt denne

Tidligere lovs § 13-3 stilte etter sin ordlyd strengere krav enn "tungtveiende grunner" Etter ordlyden måtte det i tillegg til aksjonærmisbruk forligge "særlig tungtveiende grunner"

³⁶ NOU 1996:3 side 125

Kravet til "særlig tungtveiende grunner" gjaldt etter ordlyden uavhengig om minoriteten søkte selskapet oppløst eller kun krevde sine aksjer innløst. Praksis slår imidlertid fast at det ved vurderingen av "særlig tungtveiende grunner" måtte se hen til den rettsvirkning det er spørsmål om.³⁷ Hensynet til selskapets øvrige aksjonærer, ansatte samt samfunnsøkonomiske hensyn taler for at innløsning er et klart mindre inngripende tiltak enn oppløsning. Utgangspunktet er derfor som at terskelen er nå som før og at terskelen for innløsning er lavere enn for oppløsning. Praksis rundt innløsningsbestemmelsen i den tidligere lov får dermed rettskildemessig betydning når det gjelder den nærmere fastsettelsen hva som ligger i "tungtveiende grunner".

6.4.3 Den nærmere vurderingen av hva som ligger i "tungtveiende grunner"

Innløsningsbestemmelsen stiller etter sin ordlyd krav til at "tungtveiende grunner taler for at aksjeeier gis rett til å tre ut av selskapet som følge av" aksjonærmisbruket. Ordlyden stiller her krav om en nærmere kvalifisering av det mislighold som kan gi grunnlag for innløsning. Motivene³⁸ understreker at kravet til "tungtveiende grunner" innebærer at det normalt må foreligge et vesentlig misbruk for at forholdet skal gi grunnlag for å tre ut av selskapet.

Den høye terskel som settes for innløsningsadgangen skal ivareta de mothensyn som taler mot en utbetaling av selskapskapitalen på øvrige aksjonærer og selskapskreditorenes bekostning.³⁹ En kanalisering av selskapets kapital til en av aksjonærene vil svekke selskapets kapitalgrunnlag. Dette vil stille selskapet dårligere økonomisk og dette vil gå på bekostning av øvrige aksjonærers utbyttegrunnlag og kreditorenes dekningsgrunnlag. Vesentlighetskravet som stilles ivaretar likhetsgrunnsetningen og prinsippet om at aksjeeiere normalt ikke behøver å finne seg i at en utbetaling fra selskapet kanaliseres til en bestemt aksjonær. Hensynene mot innløsning ivaretas ved at adgangen til å kreve innløsning holdes innenfor snevre rammer og at det kun tillates innløsning der det er tale

³⁷ Jf RG 1995 side 12 og Rt 1999 side 330

³⁸ NOU 1996:3 side 125

³⁹ Ot prp nr 23, 1996-97, side 108

om vesentlige tilsidesettelser av en aksjeeiers rettigheter. Den høye terskelen vil også bidra til å hindre misbruk av adgangen til å kreve sin andel av selskapskapitalen utbetalt.

Forarbeidene til dagens innløsningsbestemmelse sier ellers lite om hva som ligger i tungtveiende grunner sett i forhold til aksjonærmisbruket. Forarbeidene⁴⁰ til innløsningsbestemmelsen⁴¹ i tidligere loven kan imidlertid gi noe veiledning. Det sies her at det må ”vurderes om den konflikt som er oppstått, er av en slik karakter at oppløsning fremtrer som en adekvat løsning. Ved denne vurderingen må bl.a. misbrukssituasjonens varighet og partenes kompromissvilje tas i betraktning.”

Opprettholdelsen av denne forståelsen av hva som skal legges i ”tungtveiende grunner” støttes av juridisk teori⁴². Det sies her at vurderingen må bli skjønnsmessig og konkret. I denne vurderingen må det legges vekt på konfliktens karakter, varighet, omfang og partenes villighet til kompromiss.

Avgjørelsen gjengitt i RG 1995 side 12 sier retten at ved vurderingen av om det foreligger ”tungtveiende grunner” skal det legges vekt på ”flertallets generelle holdning til mindretallets interesser og foretar en helhetsvurdering av de utslag denne holdningen har fått ovenfor mindretallsaksjonærene”. Det legges her opp til en bred helhetsvurdering der hensynet til aksjonæren som krever innløsning og selskapet interesser veies mot hverandre.

Lagmannsretten hadde ved en tidligere sak slått fast at selskapet hadde handlet i strid med aksjelovens generalklausul. I den foreliggende sak fant retten at flertallsaksjonærenes holdning som var bakgrunnen for vedtaket hadde gjennomsyret flertallets disposisjoner både før og etter rettsavgjørelsen. Utsikten for at flertallets holdninger ville forandres var heller dårlige og nye overgrep fra flertallets side måtte forventes. Mindretallsaksjonærene hadde som nevnt allerede fått omgjort et generalforsamlingsvedtak ved å gå rettens vei. Det kunne ikke forventes at mindretallet skulle tvinges til å gå til sak hver gang flertallet

⁴⁰ Innstill om lov om aksjeselskaper side 177

⁴¹ Aksjeloven av 1976 § 13-3

⁴² Jf Aarbakke

misbruker sin innflytelse til egen fordel. Lagmannsretten kom til at mindretallsaksjonærene situasjon var her av en slik karakter at tungtveiende grunner tilsa innløsning. Det kan på denne bakgrunn tale for at en konkret mistanke om at mindretallet også ved senere disposisjoner vil bli tilsidesatt taler for anvendelse av misbruksbestemmelsen.

I Rt 1999 side 330 ble manglende utbetaling av utbytte, såkalt "utsulting" påberopt av minoriteten som misbruksanførsel. Aksjonæren ble her henvist til å benytte aksjelovens bestemmelse om å be skifteretten om fastsettelse av et høyere utbytte. Det er ikke avgjørende om denne muligheten faktisk er forsøkt, men så lenge denne alternative og mindre inngripende løsningen kunne oppnå et like godt resultat for mindretallet, ble det ikke ansett at det forelå tilstrekkelige "tungtveiende grunner".

7 Motsetningsforhold mellom aksjonærene som innløsningsgrunnlag

7.1 Innledning

Etter § 4-24 første ledd nr 3 er det tredje alternative innløsningsgrunnet at det har oppstått et alvorlig og varig motsetningsforhold mellom aksjeeieren og andre aksjeeiere i selskapet vedrørende driften av selskapet. Ordlyden "alvorlig og varig motsetningsforhold" skjerper kravet til konfliktnivået mellom aksjonærene for at innløsning skal kunne kreves og dette indikerer at kun kvalifisert uenighet mellom aksjeeierne skal gi rett til innløsning. Ved å klargjøre at motsetningsforholdet skal gjelde "driften av selskapet" utelates alle konfliktgrunnlag mellom aksjeeierne som ikke har direkte relevans til driften av virksomheten.

7.2 Forholdet til aksjelovens av 1976 og dens rettskildemessige betydning for dagens innløsningsbestemmelse

Aksjeloven av 1976 inneholdt ingen hjemmel som tillot innløsning der uoverensstemmelser aksjeeierne imellom gjorde et videre samarbeid umulig. Aksjeloven av 1976 hadde kun bestemmelse om innløsning på bakgrunn av misbruk.⁴³ Forarbeidene⁴⁴ til 1976-loven forutsatte imidlertid at loven kunne suppleres med adgang til oppløsning og innløsning basert på alminnelige rettsgrunnsetninger. Det var tvilsomt om loven dekket alle de tilfeller hvor sterke grunner kunne tilsi at en aksjonær skulle kunne komme seg ut av et selskapsforhold. I stedet for å supplere lovteksten valgte lovgiver her å motsetningsforhold som oppløsnings- og innløsningsgrunnlag dekkes av alminnelige rettsgrunnsetninger. På denne bakgrunn hadde Høyesterett allerede før aksjeloven av 1976 åpnet for oppløsning på ulovfestet grunnlag der motsetningsforhold mellom to like store aksjegrupperinger gjorde videre samarbeid umulig.

Terskelkravet om ”tungtveiende grunner” ved innløsning og ”særlige tungtveiende grunner” ved oppløsning må gjelde tilsvarende for henholdsvis innløsning og oppløsning, jf. Rt. 2000 side 931. I denne avgjørelsen som gjaldt oppløsning la Høyesterett til grunn at terskelkravet ”særlige tungtveiende grunner” for oppløsning etter lovens § 13-3 første ledd burde gjelde tilsvarende når det er spørsmål om oppløsning på grunnlag av alminnelige rettsgrunnsetninger. Juridisk teori har inntatt tilsvarende synspunkt.⁴⁵

Før ikrafttreddelsen av aksjeloven av 1997 var grunnlaget hjemlet i alminnelige rettsgrunnsetninger. Det foreligger ikke rettspraksis før ikrafttreddelsen av dagens lov som behandler innløsning basert på motsetningsforhold og umulige samarbeidsforhold med hjemmel i ulovfestet rett. Derimot finnes det avgjørelser basert på tilsvarende grunnlag med krav om oppløsning. Rettspraksis som behandler oppløsning med grunnlag i motsetningsforhold som umuliggjør videre samarbeid kan være illustrerende for hva som

⁴³ Aksjeloven av 1976 § 13-3

⁴⁴ Ot prp nr 19 (1974-75) side 195

⁴⁵ Andenæs, Aksjeselskapsrett, 2. utgave 1992, side 383

ligger i dagens innløsningsgrunnlag ”alvorlig og varig motsetningsforhold”. Terskelen for oppløsning må imidlertid antas ligge høyere enn for innløsning, jf ”særlig tungtveiende grunner” contra ”tungtveiende grunner”⁴⁶.

7.3 Motsetningsforholdet

Innløsningsgrunnlaget etter bestemmelsens nr 3 er at det har oppstått et motsetningsforhold mellom aksjeeieren som krever innløsning og andre aksjeeiere i selskapet. Med motsetningsforhold forstås uenighet eller strid aksjeeierne imellom. Slik uenighet kan fremgå på ulike måter. Eksempelvis ved at aksjonærene stemmer for ulike løsninger i generalforsamlingen, ved styrebehandling eller annen uenighet i selskapets ledelse. Motsetningsforholdet nødvendiggjør ingen klanderverdig opptreden eller misbruk, selv om dette etter ordlyden heller ikke kan utelukkes. Dette klargjøres i forarbeidene som uttaler klart at bestemmelsen ikke forutsetter mislighold.⁴⁷

Det er selvfølgelig ikke enhver uenighet mellom aksjonærene som gir rett til innløsning. Bestemmelsen angir en nærmere kvalifisering av at motsetningsforholdet må være ”alvorlig og varig. Innløsningsretten etter §4-24 skal være en sikkerhetsventil i tilfeller hvor det er tale om dyptgripende motsetninger med ødeleggende maktkamper.⁴⁸

Det følger av forarbeidene at med ”alvorlig” menes tilfeller der det vanskelig kan sies at aksjeeieren kan fortsette selskapsforholdet. Det er her tale om tilfeller der forholdene blir svært urimelige for aksjonæren som krever innløsning.

Med ”varig” sikter ordlyden til et motsetningsforhold som representerer en mer konstant situasjon som har vedvart over et lengre tidsrom. Dette støttes også av forarbeidene som sier at motsetningsforholdet ikke bare kan dreie seg om enkeltstående episode eller forhold

⁴⁶ Jf tidligere avsnitt samt Rt 1999 side 330

⁴⁷ NOU 1996:3 side 125

⁴⁸ Ot prp nr 23 1996-97 side 108

som ikke har vart over en viss tid.⁴⁹ Forarbeidene sier videre at man må stille krav om at det ikke skal være grunn å tro at forholdene vil rette seg. Rettspraksis har i tråd med dette lagt til grunn at fremtidsutsikter for videre samarbeid er relevant. Partenes egen innstilling til å komme til enighet må her være sentral, men det må også tas inn i vurderingen om deres intensjoner om forsoning reelt lar seg gjennomføre. Av dette kan man legge til grunn at det stilles en streng skranke for at innløsning kan bli utfallet av en konflikt mellom aksjonærene. Sporadisk og enkeltstående tilfeller av uenighet mellom aksjeeierne vil ikke gi noen rett til innløsning og må eventuelt finne sin løsning i alternative regler i aksjeloven dersom det er grunnlag for det.

Både kravet til alvorlighet og varighet må nødvendigvis avgjøres konkret og skjønnsmessig. Det er grunn til å anta at tidskravet kan lempes i særlig alvorlige tilfeller, eksempelvis der motsetningsforholdet leder til gjentatt misbruk i forhold til aksjonæren som krever innløsning og der partene viser liten vilje til å inngå kompromiss. Og omvendt, der motsetningsforholdet kanskje ligger på grensen til hva som kan klassifiseres som alvorlig, må det faktum at forholdet har pågått over lang tid kunne gi grunnlag for innløsning.

Dette kan illustreres ved avgjørelse gjengitt i Rt 1952 side 967. Saken gjaldt oppløsning på ulovfestet grunnlag. Motsetningsforholdet som oppsto i selskapet kan imidlertid illustrere tilfeller der kravet til varighet kan lempes der det foreligger alvorlige motsetninger. Avgjørelsen er også nevnt i forarbeidene til innløsningsbestemmelsen som eksempel på situasjoner der § 4-24 (1) nr 3 får anvendelse. Saken gjaldt her to aksjonærer som hver eide 50 prosent av aksjene i selskapet. Selskapets formål var produksjon av lenestoler. Selskapet bygget på et samarbeid mellom aksjonærene og en aksjonæravtale fordelte selskapets verv og stillinger mellom dem. Kort tid etter oppstart oppsto det et personlig motsetningsforhold mellom aksjonærene. Dette førte til at den ene aksjonæren i kraft av sin dobbeltstemme som styreformann, helt uten grunnlag, avskjediget sin medaksjonær som disponent for selv å innta disponentrollen. Senere skiftet han også lås til fabrikklokalet slik at hans

⁴⁹ NOU 1996:3 side 125

medaksjonær ble fysisk hindret tilgang. Også etter dette, og til og med i sin forklaring for Høyesterett, viste aksjonæren en så steil og selvrådlig holdning at retten følte seg overbevist om at ethvert samarbeid var utelukket. Det misbruk av maktstilling som her ble utvist, samt aksjonærens manglende vilje til å inngå kompromiss, ble betegnet som et alvorlig og innebære et så varig motsetningsforhold at begjæring om oppløsning ble tatt til følge.

Avgjørelsen i Rt 1960 side 1345 omhandler oppløsning av et ansvarlig selskap. Dommen kan imidlertid være illustrerende som eksempel der karakteren av konflikten ikke var særlig alvorlig, men tidsmomentet og utsikten til forsoning mellom partene fikk avgjørende vekt. Saken gjaldt en manufaktur- og utstyrsforretning som var eiet og drevet av to brødre i fellellskap. Forretningens drift og ledelse fungerte i flere år bra, uten at samarbeidet bød på særlige vanskeligheter. Fra og med sommeren 1949 oppsto det imidlertid et personlig motsetningsforhold mellom brødrene. Dette resulterte i at brødrene ikke snakket med hverandre. All kommunikasjon skjedde skriftlig og brødrene hadde ikke talt med hverandre på over fem år. Motsetningsforholdet mellom brødrene ble ikke funnet å gi særlig alvorlige utslag. At det tilspissede forholdet brødrene imellom hadde pågått i over 5 år uten tegn til forsoning, mente imidlertid Høyesterett var tilstrekkelig til å konstatere at det ikke kunne kreves at de to skulle drive virksomheten sammen.

For at striden mellom aksjonærene skal kvalifisere til innløsning må den være av en slik art at innløsende aksjonær har rimelig grunn til å komme seg ut av selskapsforholdet. Uenigheten må være så dyptgripende at det ikke kan forventes at aksjonæren skal fortsette selskapsforholdet og det kan heller ikke forventes at forholdene bedrer seg. Forarbeidene oppstiller her en parallell til bristende forutsetninger i kontraktslæren og åpner for innløsning der "motsetningsforholdet innebærer en bristende forutsetning for selskapsforholdet".⁵⁰ Dette skiller seg fra bestemmelsens andre innløsningsgrunnlag som baseres på et misligholds-synspunkt og er utslag av alminnelige kontraktsrettslige regler om vesentlig mislighold i selskapsforholdet. Bristende forutsetninger, slik det beskrives i den alminnelige obligasjonsretten, gir grunnlag for kontraktsrevisjon når uforutsette

⁵⁰ NOU 1996:3 side 125

forhold har inntrådt etter kontraktsinngåelsen og disse forholdene medfører at det vil være sterkt urimelig om kontrahenten skal bindes i tråd med avtalen. Vilkåret er at løftet er avgitt under en bestemt forutsetning og at denne forutsetningen er motiverende og synbar for avtaleparten.⁵¹ På denne bakgrunn kan det antas at bestemmelsen i aksjeloven retter seg mot tilfeller der motsetnings-forholdet er en vesentlig ulempe for aksjonæren som krever innløsning og at ulempen skyldes forhold som aksjonæren ikke tidligere hadde lagt til grunn.

Forarbeidene til innløsningsbestemmelsen uttaler at bestemmelsen ”normalt [har] som forutsetning at aksjeeierne tar aktivt del i driften av selskapet.” Aksjeinnehavet innebærer da at aksjonærene skal yte noen grad av personlig innsats i selskapet. Selskapet fremtrer her mer som en ramme for samarbeid. Dette i motsetning til de tilfeller der aksjeinnehavet kun fremtrer som en ren investeringsinteresse som ikke forutsetter noen ytterligere forpliktelse enn at aksjonæren yter aksjeinnskuddet ved stiftelsen. Der samarbeidet mellom aksjonærene vedrørende driften av virksomheten bryter sammen på grunn av uenighet, og videre samarbeid således er umulig eller svært vanskelig, vil uenigheten i seg selv kunne anses som en bristende forutsetning og således gi grunnlag for innløsning etter § 4-24 (1) nr. 3, da forutsatt at det forholdet anses som alvorlig og varig.

Dette kan illustreres av Rt 2000 side 931 som gjaldt oppløsning på bakgrunn av alminnelige rettsgrunnsetninger. Avgjørelsen illustrerer imidlertid motsetningsforhold grunnet endrede forhold mellom aksjonærer som kan gi grunnlag for innløsning etter § 4-24 (1) nr 3. Saken gjaldt et selskap i dagligvarebransjen som var eid av en grossist og en detaljist med 50 % av aksjene hver. Selskapet var opprettet med det formål å generere omsetning og inntekter for partene, herunder grossistinntekter for grossisten og omsetningsavhengig inntekt for detaljistens franchisetakere. På begynnelsen av 1990-tallet skjedde det strukturendringer i bransjen ved at hovedaktørene utviklet ”integreerte systemer” der grossist- og detaljistsiden var eid av samme konsern. Forholdet mellom aksjonærene ble på denne bakgrunn innen kort tid endret fra rollefordeling og samarbeid til

⁵¹ Hagstøm, Obligasjonsrett, 2003, kapitel 12.

skarp konkurranse i både grossist- og detaljistleddet. Etter strukturendringen brukte aksjonærene sin innflytelse i selskapet til kun å ivareta sine egeninteresser i dagligvaremarkedet. Siden aksjene var fordelt 50/50 på hver aksjonær ble aksjelovens ekstraordinære saksbehandlingsregler for stemmelikehet benyttet ved avgjørelser der aksjonærene stod steilt mot hverandre. Saksforholdet synliggjør et tilfelle der motsetningsforholdet fremsto som en bristende forutsetning for det som opprinnelig var bakgrunnen og forutsetningene for dannelsen av selskapet. Retten uttaler ”samarbeidsforholdet har totalt utspilt sin rolle i et selskap hvor hver av aksjonærene, som er uforsonlige konkurrenter, [...] og hvor bare den ene har fordeler av fortsatt drift. Selskapet hadde ved motsøksmål nedlagt påstand om innløsning. Om høyesterett hadde kommet til at når terskelen for å gi dom for oppløsning var passert, ville det ikke være noen mellomløsning å innløse aksjonæren. Oppløsningsterskelen er som nevnt høyere enn ved innløsning, slik at motsetningsforholdet vil være av en mer alvorlig karakter. Høyesterett kom dessuten til at innløsning ble et urimelig resultat da den gjenværende aksjonær i selskapet ville bli ”sittende igjen med alle fordelene.”

Dom fra Oslo tingrett (TOSLO-2002-4169) kan illustrere et tilfelle på det motsatte, der relativt sterke motsetningsforhold mellom partene likevel ikke kunne gi krav på innløsning da motsetningsforholdet ikke kunne sies å innebære en bristende forutsetning. Saken gjaldt et familieeid eiendomsselskap der stridigheter mellom aksjonærene oppstod selv over bagatellmessige forhold. Retten la til grunn at personmotsetningene var alvorlige, og at det var en markant uenighet i forhold til om selskapet skulle fortsette virksomheten i samme form som den hadde vært drevet. Det var ingen utsikter til at partenes konfliktnivå kunne bedre seg i overskuelig fremtid. I selskapet var det imidlertid ikke forutsatt noen form for samarbeid aksjonærene imellom, og det ble lagt til grunn at aksjonærene hadde en ren investeringsinteresse. På bakgrunn av at aksjonærene ikke trengte å yte noen personlig arbeidsinnsats var det ikke nødvendig å forholde seg til de personene de hadde et motsetningsforhold til. Motsetningsforholdet kunne derfor heller ikke være noen bristende forutsetning for selskapsforholdet. Saken illustrerer at motsetningsforholdet må ha direkte betydning for aksjonæren dersom innløsning skal bli utfallet av konflikten.

Tilsvarende ble resultatet i TOSLO-2006-167987. Avgjørelsen gjaldt krav om oppløsning med grunnlag i § 4-24 (1) nr 3. Selskapet var i utgangspunktet eiet av en aksjonær, men selskapets salgssjef ble senere gjort til medeier med 34 prosent av aksjene. Etter noen år i selskapet oppsto det imidlertid et motsetningsforhold mellom de to aksjonærene. Selskapets mindretallsaksjonær krevde på den bakgrunn innløsning av sine aksjer. Bakgrunnen var at selskapets hovedaksjonær hadde foretatt en rekke disposisjoner vedrørende driften som etter hans syn ikke var til selskapets beste. Anførselen førte imidlertid ikke fram. Dersom det ikke foreligger annet særlig grunnlag for innflytelse utover det en minoritetspost medfører kan ikke innløsning begrunnes i at flertallet stemmer over mindretallet, styreflertallet over mindretallet eller daglig leder over salgssjefen, selv om mindretallet mener å ha svært gode grunner for sitt standpunkt. Som mindretallsaksjonær er man prisgitt det flertallet beslutter. En innløsning kan imidlertid tenkes etter innløsningsbestemmelsens øvrige grunnlag. Dersom flertalls-aksjonæren misbruker sin innflytelse i selskapet i tilstrekkelig grad vil § 4-24 første ledd nr. 1 kunne påberopes.

Forarbeidene legger til grunn at selskapssamarbeid "normalt forutsettes" for anvendelse av innløsningsbestemmelsen. Dette kan indikere at motsetningsforhold som er svært gravende kan føre til innløsning også der aksjonæren ikke tar aktivt del i driften. Det kan tenkes situasjoner der aksjonæren kun har en investeringsinteresse i selskapet og motsetningsforholdet eller uenigheten fremstår som en bristende forutsetning. Eksempelvis kan nevnes tilfeller der det foreligger en situasjon mellom to jevnstore aksjonærer som gjør videre selskapsdrift er umulig, som for øvrig var tilfellet i saken gjengitt ovenfor fra dagligvaremarkedet.⁵² At videre drift anses som umulig kan tale for innløsning av hensyn til aksjonærene i selskapet, men også av hensyn til selskapet selv. Spørsmålet om § 4-24 (1) nr. kan anvendes der det foreligger en ren investeringsinteresse er ikke behandlet særskilt i rettspraksis. Avgjørelsen gjengitt i Rt 2000 side 931, nevnt over, kan imidlertid tas til støtte for synspunktet om at slike "dead-lock"-situasjoner kan føre til innløsning også der selskapssamarbeid ikke er forutsatt.. I denne fant Høyesterett at stemmelikeheten medførte

⁵² Rt. 2000 side 931

at aksjelovens ekstraordinære saksbehandlingsregler ble utnyttet for det de var verd og alle selskapets avgjørelser dermed ble vanskeliggjort i betydelig grad slik selskapets videre drift ble umuliggjort. På ovenstående grunnlag kan det legges til grunn at § 4-24 (1) nr. 3 også får anvendelse på noen tilfeller der det foreligger en ren investeringsinteresse.

På bakgrunn av det overstående kan man dermed fremheve at ved vurderingen av om det foreligger et motsetningsforhold som kan gi rett til innløsning, må det følgelig legges vekt på konfliktens karakter, hvor lang tid motsetningsforholdet har pågått og hvilke fremtidsutsikter som foreligger herunder partenes reelle vilje og evne til å inngå kompromiss. Hvilken betydning konflikten har for innløsende aksjonær og om dette kan sies å fremstå som en bristende forutsetning må også tas inn i vurderingen.

7.4 "Vedrørende driften av selskapet"

Ordlyden uttaler at motsetningsforholdet mellom aksjonærene må være "vedrørende driften av selskapet Innenfor ordlyden faller da uenighet om strategiske avgjørelser om hvordan selskapet skal styres. Eksempelvis kan nevnes spørsmål om hvordan selskapets prosjekter finansieres, produktpolicy og utsalgssteders lokalisering. Utenfor ordlyden faller uenighet eller motsetningsforhold som ikke har noe med selskapet å gjøre, f. eks.

skillsmissesituasjoner der ektefellene eier deler av selskapet eller hvor en aksjonær forulemper den annen ved fysisk vold. Det er hensynet til selskapet som her skal ivaretas. Hensynet til selskapet må veie tyngre enn aksjonærens egeninteresse i å kreve innløsning. Uenighet som ikke har noe med selskapet å gjøre kan dermed ikke føre til innløsning etter § 4-24 (1) nr 3 til tross for at uenigheten er svært belastende for aksjonæren som krever innløsning. Dette kan imidlertid hjemles i alminnelige rettsgrunnsetninger som behandles nedenfor. Hensynet til selskapet selv taler her for å tolke ordlyden utvidende slik at ikke bare strengt driftsmessig motsetningsforhold, men også motsetningsforhold som får betydning for driften omfattes av bestemmelsen.

Forarbeidene gir ingen veiledning på hvilke motsetningsforhold som faller inn under betegnelsen "vedrørende driften", men nevner motsetningsforholdet i Rt 1952 side 967 som eksempel situasjoner der bestemmelsen får anvendelse. Avgjørelsen er behandlet over.

Motsetningsforholdet aksjonærene imellom startet her som "små rivninger". Foranledningen var av bagatellmessig art, men resultatet ble et sterkt personlig motsetningsforhold Selskapets videre drift ble her umuliggjort ved at to jevnstore aksjonærer sto sterkt mot hverandre. Hvilken av partens interesser som ble gjennomtvunget i selskapet ble avgjort etter aksjelovens ekstraordinære regler ved stemmelikhet, her ved den aksjonær som hadde dobbeltstemme som styreformann. Motsetningsforholdet umuliggjorde fortsatt drift. Hensynet til selskapet selv taler mot å omfatte motsetningsforhold om driftsmessige spørsmål i de tilfeller der selskapet er uberørt av motsetningsforholdet og driften går normalt.

Oslo tingretts avgjørelse TOSLO-2002-4169 kan illustrere dette. Her viser retten til uenighet mellom aksjonærene hva angår visse forhold ved driften, herunder om selskapet skulle investere i en loftsutbygging og om selskapet skulle fortsette å leie ut leiligheter eller om noen av disse skulle selges for å frigjøre kapital. Retten bemerker at det i saken ikke var gitt at uenigheten i seg selv skulle få negative konsekvenser for driften. Ettersom det oppstilles krav til tungtveiende grunner, antar retten at det skal noe mer til for innløsning enn ren uenighet om driften. Det synes nærliggende å tolke bestemmelsen dit hen at motsetningsforholdet også må være egnet til å påvirke driften i selskapet i negativ retning." I det nevnte tilfelle ble selskapet drevet godt. Selskapet hadde ikke særlig overskudd, men dette kunne forklares på bakgrunn av andre faktorer. Retten la her til grunn at "driften i selskapet ikke kan ha blitt særlig skadelidende selv om det har eksistert et langvarig motsetningsforhold mellom flere av aksjeeierne". Dette kan tas til støtte for å tolke "vedrørende driften" slik at kun motsetningsforhold som får negativ betydning for driften av selskapet omfattes av ordlyden.

Denne tolkningen støttes også av Oslo tingretts avgjørelse TOSLO-2003-17664. Saken gjaldt innløsning av aksjonær på bakgrunn av § 4-24 (1) nr 3 der en kafé var eiet av to aksje-selskaper i fellesskap. Eierne av selskapet som representerte selskapets mindretall hadde ved stiftelsen forpliktet seg til å sørge for driften frem til ny daglig leder ble ansatt og fått den nødvendige opplæring. Et annet selskap han eide skulle levere varer til kafeen. Etter en tid oppsto det uholdbare samarbeidsforhold. Retten uttalte at uenigheten som oppsto ”ikke har direkte med driften å gjøre, i den forstand at det var uenighet om hvordan kafeen skulle drives”. Uenigheten om føring av selskapets regnskaper og misnøye med at skatte-trekkmidler ikke ble rettidig innbetalt ble imidlertid ansett å falle inn under ordlyden ”vedrørende driften”.

I Rt 2000 side 931, nevnt over, knyttet motsetningsforholdet seg til endringer i markedet slik at motsetningene aksjonærene imellom fikk betydning for selskapet. Høyesterett peker på at ”de handlinger og begivenheter som har vært bestemmende for at samarbeidsforholdet utviklet seg til et sterkt motsetningsforhold, har funnet sted utfor Inco og dets organer Det var jo nettopp den endrede markedssituasjonen og at partene engasjerte seg både på grossist og detaljsiden utenfor Inco som førte til at aksjonærene i Inco ble konkurrenter. Motsetningsforholdet materialiserte seg imidlertid slik at det fikk betydning for driften av selskapet Inco. Alle beslutninger i selskapet ble preget av motsetningsforholdet aksjonærene imellom. Aksjelovens ekstraordinær bestemmelser ved stemmelikhet ble utnyttet ”for det de er verdt, slik at selskapet nærmest er blitt en parodi på et samarbeidsselskap Avgjørelsen illustrerer at forhold utfor selskapet kan få betydning for selve driften og dermed innebære at selskapets interesser tilsidesettes.

Praksis viser her at ”vedrørende driften” må toles utvidende til også å gjelde andre forhold som får negativ konsekvens for selskapet. Det er her hensynet til selskapet som skal ivaretas.

Juridisk teori⁵³ støtter opp under denne utvidende tolkningen. Bråthen mener bestemmelsens ordlyd ”vedrørende driften” ikke kan tas helt bokstavelig, men må leses som at det kreves et motsetningsforhold av betydning for driften. Bråthen mener innløsning således kan skje der motsetningsforholdet i praksis umuliggjør fortsatt drift som for eksempel slik forholdet var i Rt 2000 s 931.

Etter min vurdering er det lite hensiktsmessig å avgrense bestemmelsen kun til de tilfeller der selve uenigheten dreier seg om driften av selskapet. Dersom uenigheten bygger på andre forhold taler gode grunner for å gi innløsning dersom dette har innvirkning på selskapet.

7.5 Partene i motsetningsforholdet

Motsetningsforholdet må bestå mellom ”aksjeeieren og andre aksjeeiere i selskapet”. Som nevnt under er innløsningsbestemmelsen hovedformål å sikre minoritetsbeskyttelse. Som praksis viser kan imidlertid en aksjonær som eier 50 prosent av selskapet eller mindre kreve seg innløst. Ofte vil to jevnstore aksjonærer som kniver som makten i selskapet være tilfelle der motsetningsforholdet er innløsningsgrunnlag. For de tilfeller der en majoritetsaksjonær ønsker seg fri fra motsetningsforholdet er han henvist til utløsningsbestemmelsens tilsvarende grunnlag i § 4-25.

Under vurderingen av hensynet til aksjonæren som krever innløsning må denne aksjonærens medvirkning til motsetningsforholdet tas i betraktning. Dersom en aksjonær er å klandre for motsetningsforholdet taler dette mot innløsning i denne aksjonærens favør. En aksjonær som har opptrådt klanderverdig eller kan sies å ha skyld i det oppståtte motsetningsforhold har en mindre beskyttelsesverdige interesse. En aksjonær kan derfor ikke kreve innløsning med grunnlag i forhold som han selv er skyld i har oppstått. En slik regel vil kunne gi grunnlag for misbruk og innløsningsreglene må avgrenses mot slike tilfeller.

⁵³ Bråthen, side 94

Det er for øvrig ikke noe som skulle tilsi at et motsetningsforhold ikke kan oppstå mellom juridiske personer like godt som de kan oppstå mellom fysiske personer.

7.6 Tungtveiende grunner sett i forhold til motsetningsforholdet som innløsningsgrunnlag

Innløsningsbestemmelsen stiller etter sin ordlyd krav til at tungtveiende grunner taler for at aksjeeier gis rett til å tre ut av selskapet som følge av motsetningsforholdet.

Ordlyden stiller her krav om en nærmere kvalifisering av det *alvorlige og varige* i motsetningsforholdet som kan gi grunnlag for innløsning.

I følge forarbeidene skal det under vurderingen av tungtveiende grunner tas en hensiktsmessig avveining av de kryssende hensyn som gjør seg gjeldene.⁵⁴ Her kan hensynet til selskapet selv, selskapets øvrige aksjonærer, ansatte, selskapets kreditorer og samfunnsmessige hensyn veies opp mot hensynet til den aksjonær som krever seg innløst.

Der man kommer til at innløsning kan skje på bakgrunn av et "alvorlig og varig motsetningsforhold vedrørende driften" vil det foreligge så mange tungtveiende grunner som taler for innløsning at det vanskelig kan tenkes at hensynet til øvrige aksjonærer eller selskapets ansatte skal kunne stoppe en innløsningsadgang. Det kan vanskelig tenkes at hensynet til selskapskreditor, ansatte eller andre samfunnsmessige hensyn skal kunne stoppe et innløsningskrav der det foreligger "et alvorlig og varig motsetningsforhold" som får betydning for driften av selskapet. Alvorlige og varig motsetningsforhold vil i seg selv være tilstrekkelig. Dette støttes av juridisk teori som legger til grunn at kravet til tungtveiende grunner har liten betydning sett i sammenheng med motsetningsforholdet som må foreligge.⁵⁵ Motsetningsforhold, som er varig og alvorlig, vil normalt være tilstrekkelig til at tungtveiende grunner foreligger. Kravet til tungtveiende grunner kan imidlertid tenkes

⁵⁴ Ot prp nr 23 side 108

⁵⁵ Bråthen side 94-95

å få selvstendig betydning ved at aksjonæren som krever seg innløst er henvist til å selge aksjen der dette fremstår som et reelt alternativ.

8 Rett til innløsning med hjemmel i alminnelige rettsgrunnsetninger

Motsetningsforhold etter dagens innløsningsbestemmelse gir rett til innløsning bare der uenigheten er av betydning for selskapet. Dette utelukker som tidligere nevnt forhold som ikke vedrører driften. Det kan imidlertid tenkes situasjoner der tungtveiende grunner tilsier innløsning til tross for at motsetningsforholdet ikke har noen betydning for selskapet. Spørsmålet er om innløsning basert på motsetningsforhold er uttømmende regulert eller om den kan suppleres av ulovfestet rett og dermed også omfatte motsetningsforhold som ikke har betydning for driften.

Som tidligere nevnt ble en innløsningsadgang på grunnlag av motsetningsforhold etter aksjeloven av 1976 hjemlet i alminnelige rettsgrunnsetninger. I forarbeidene til aksjeloven av 1976 uttales det at bestemmelsen om innløsning på bakgrunn av maktmisbruk ikke kunne sies å være uttømmende.⁵⁶ Det ble ansett at loven ikke dekket alle tilfeller hvor sterke grunner tilsa innløsning, men loven kunne ikke fravikes med mindre forholdene var ekstremt vanskelig og likeframt utålelige. Forarbeidene nevner her tilfeller hvor det mellom to hovedaksjonærer var oppstått et personlig motsetningsforhold som umuliggjorde videre et samarbeid selv om motsetningsforholdet ikke gjelder driften av selskapet.

Forarbeidene til dagens lov gir ingen direkte anvisning på hvordan man skal forholde seg til ulovfestet rett på innløsningsområdet. Motivene kan imidlertid gi noe veiledning. De legger til grunn at et i og for seg begrunnet krav om innløsning og uttreden ikke kan føre frem dersom innløsning og reduksjon av kapitalgrunnlaget vil medføre vesentlig skade for

⁵⁶ Ot prp nr 19 (1974-75) side 195

selskapet eller for øvrig virke urimelig ovenfor selskapet.⁵⁷ Det legges her opp til en bred vurdering der aksjeeierens interesse i å komme seg ut av selskapet veies mot selskapets interesse i å motsette seg dette. Forarbeidene gir holdepunkter for at hensynet til selskapet vil medføre at innløsning ikke skal skje. Bakgrunnen er at hensynet til selskapet må veie tyngre enn hensynet til aksjonærens behov for innløsning. Dette støttes også av den ytterligere begrensning som innløsningsbestemmelsen setter i § 4-24 (2). Dersom det hadde vært lovgivers intensjon at også motsetningsforhold uten betydning for selskapet skulle gi rett til innløsning, kunne bestemmelsen vært supplert med en liknende formulering som i aksjelovens utløsningsbestemmelse. At både forarbeidene og loven mangler holdepunkter for en suppleringsbestemmelse taler mot en innløsningsadgang med hjemmel i ulovfestet rett. Hensynet til forutberegnelighet taler mot suppleringsbestemmelse.

For oppløsning er imidlertid loven supplert med ulovfestet rett. Etter aksjeloven av 1976 ble det i forarbeidene⁵⁸ klart forutsatt at et personlig motsetningsforhold som umuliggjorde et samarbeid supplerte oppløsningsbestemmelsen med hjemmel i alminnelig rettsgrunnsetninger. Dette ble også støttet i juridisk teori⁵⁹. I Rt 2000 side 931 slår Høyesterett fast at "rett til å kreve oppløsning ved dom etter en ulovfestet regel som skissert, fortsatt vil kunne være aktuell ved siden av regelen om oppløsning ved dom i aksjeloven av 1997, § 16-19." Høyesterett opprettholdte derfor regelen om oppløsning på ulovfestet grunnlag.

Supplering av oppløsningsbestemmelsen med ulovfestet rett har lang tradisjon i praksis. Fra *det mer til det mindre betraktninger* taler for en suppleringsbestemmelse av ulovfestet rett også med tanke på innløsning. Dette med bakgrunn i at når oppløsning suppleres med alminnelige rettsgrunnsetninger, må også mindre inngripende tiltak kunne foretas for innløsningsbestemmelsen. Juridisk teori ser ut til å støtte dette synspunktet. Både

⁵⁷ NOU 1996:3 side 76

⁵⁸ Ot prp nr 19 (1974-75)

⁵⁹ Andenæs, Aksjeselskapsrett, 2. utgave 1992, side 383

Andenæs⁶⁰, Bråthen⁶¹ og Aarbakke⁶² vil supplere loven der motsetningsforholdet ikke får betydning for selskapet. En innløsning må eventuelt utelukkende baseres på hensynet til aksjonæren som krever innløsning og ikke av hensynet til selskapet. Bråthen presiserer at den praktiske betydningen av denne suppleringen av loven ikke må overvurderes. Innløsningsadgangen må holdes snever og kun skje der forholdene er ekstremt vanskelige og tilnærmet utålelige. Det er imidlertid ikke vanskelig å tenke seg at motsetninger og stridigheter om forhold som ikke har noen innvirkning på driften, på sikt vil kunne ha innvirkninger på selskapet. Heri ligger den reelle begrunnelsen for at innløsningsbestemmelsen kan suppleres av ulovfestet rett. Reelle hensyn synes etter dette å tale for derfor at innløsning kan skje også der motsetningsforholdet ikke har materialisert seg for selskapets virksomhet. I et særskilt alvorlig tilfelle kan det med bakgrunn i det ovenstående være grunn til å prøve forholdet for domstolene.

9 Begrensninger i innløsningsadgangen

9.1 Innledning:

Selv om de materielle vilkårene etter innløsningsbestemmelsen første ledd nr 1 til 3 er oppfylt har aksjonæren likevel ikke rett til innløsning av sine aksjer dersom dette vil medføre ”vesentlig skade for selskapets virksomhet eller for øvrig virke urimelig ovenfor selskapet”, jf § 4-24 annet ledd. Både *vesentlig skade* og *urimelig* forutsetter at det foreligger kvalifiserte forhold som kan stoppe et ellers berettiget innløsningskrav, og det skal derfor mye til før innløsende aksjonær kan nektes å få sine aksjer innløst med henvisning til selskapets interesser. I forarbeidene synes det forutsatt at innløsningsbestemmelsens annet ledd første punktum er et absolutt hinder for innløsning. En aksjeeier som på bakgrunn av annet ledd ikke når frem med sitt innløsningskrav vil da være henvist til å benytte oppløsningsadgangen etter § 16-19. En aksjonær kan ikke gjennomtvinge sitt

⁶⁰ Andenæs, Aksjelov, side

⁶¹ Bråthen, side 100

⁶² Kommentartutgaven, side

krav der selskapet vil komme i en slik situasjon at likvidasjon eller konkurs blir uunngåelig. Reelle hensyn støtter derfor en slik løsning.

9.2 Forhold som vil medføre vesentlig skade for selskapets virksomhet

Den første alternative begrensningen angir at innløsning ikke skal tas til følge der dette vil medføre "vesentlig skade for selskapets virksomhet". Det følger av forarbeidene at det blant annet kan tas hensyn til hvilken betydning en innløsning vil få for selskapets likviditet og kapitalgrunnlag.⁶³

En innløsning vil alltid påføre selskapet en viss økonomisk belastning siden selskapet skal utbetale innløsningssummen. At selskapet ved realisasjon av innløsende aksjonærs aksjepost ikke vil få like stor økonomisk handlefrihet som tidligere, kan i seg selv ikke være utslagsgivende. En viss svekkelse av selskapets kapitalgrunnlag og likviditet vil derfor alltid være påregnelig ved innløsning.

Ordlyden henviser imidlertid til en kvalifisert skade for virksomheten der innløsningssummen vil medføre en stor belastning. Innløsning kan for eksempel være avskåret der selskapet blir skadelidende på grunn av risikoen for at dets medkontrahenten vil påberope seg en aksjonærs uttrede som bristende forutsetning for sin kontrakt. Det må her nødvendigvis tas hensyn til den situasjonen selskapet settes i etter at et innløsningskrav er tatt til følge samt innløsningskravets mulige økonomiske konsekvenser for selskapet på sikt.

Problemstillingen har blitt behandlet i rettsprakis. I RG 1995 side 12 fikk mindretallsaksjonærene medhold i sitt krav om innløsning med grunnlag i aksjeloven av 1976 § 13-3. Om selskapets situasjon ved utbetaling av innløsningssummen uttaler lagmannsretten at "selskapet klart [er] i stand til å betale en innløsningssum uten at det i vesentlig grad går ut over selskapet. Etter en del problemer for selskapet synes utsiktene nå ganske lyse på sikt."

⁶³ NOU 1996:3 side 125

Lagmannsretten tok også inn i vurderingen at selskapet så ut til å ha muligheter til å skaffe nye aksjonærer [som kunne skyte inn egenkapital] i den økonomiske situasjonen selskapet var i. Lagmannsretten mente også det var realistisk at selskapet om nødvendig kunne skaffe seg samarbeidspartnere som ville kunne skyte inn nødvendig kapital [på annet vis]. Lagmannsretten fant på dette grunnlag at konsekvensene for selskapet ikke ble så byrdefull at det kunne tillegges avgjørende betydning ved vurderingen. I avgjørelsen fremkommer avveiningen mellom hensynet til aksjonæren og selskapet. Dersom selskapet kan avhjelpe situasjonen på noen måte vil innløsning bli resultatet

I RG-2003-1346 ble et berettiget krav om innløsning gitt medhold til tross for at selskapet hadde økonomiske problemer. Retten mente at det var på "det rene at virksomheten under enhver omstendighet må tilføres ny kapital. [...] Selv om innløsning av aksjer i så måte vil medføre en merbelastning for virksomheten, ser retten det slik at den samlede drift, [...] ikke vil lide vesentlig skade ved innløsning." Retten la her til grunn at innløsning kunne skje til tross for selskapets svake kapitalgrunnlag. På denne bakgrunn kan antas at man ved vurderingen av om et innløsningskrav vil medføre vesentlig skade for selskapets virksomhet må ta i betraktning selskapets nåværende inntjeningssevne og kapitalgrunnlag, samt de konsekvenser et innløsningskrav vil ha på sikt. Dersom selskapet har mulighet til å skaffe ny kapital vil innløsning raskt bli resultatet. Bakgrunnen for dette er at skranken for innløsningsgrunnlaget er såpass streng at forhold som da skal føre til at innløsning ikke skjer må være klart berettiget.

9.3 Forhold som for øvrig vil virke urimelig ovenfor selskapet

Den andre alternative begrensningen i innløsningsadgangen kan foretas der det "for øvrig vil virke urimelig ovenfor selskapet" dersom et ellers berettiget innløsningskrav tas til følge. I følge forarbeidene åpner loven her for en bredere interesseavveining mellom aksjeeierens interesse i å tre ut av selskapet og selskapets interesse i å slippe et innløsningskrav.⁶⁴ Vurderingen må nødvendigvis bli konkret og det kan være "av

⁶⁴ NOU 1996:3 side 125

betydning i hvilken grad det forhold som er påberopt som grunnlag for å tre ut, involverer selskapet som sådan eller om det i første rekke gjelder forholdet aksjeeierne i mellom.”⁶⁵

Forarbeidene legger opp til en vurdering av hensynet til en eventuell gjenblivende aksjonær. Dersom en innløsning i første rekke vil ramme gjenblivende aksjonær som selv kunne krevd innløsning på bakgrunn av myndighetsmisbruk vil dette være et hensyn som vil tale mot å ta innløsningskravet til følge.

Relevante momenter for vurderingen vil være partenes handlemåte og selskapets stilling og muligheter for å videreføre sin virksomhet eller vesentlig deler av denne. Det kan også ha betydning i hvilken utstrekning det blant aksjonærene er oppstått varig konflikt som i det lange løp vil være til skade for selskapet dersom innløsningskravet ikke gis medhold.

Hensynet til aksjonærene kan anses som en selskapsinteresse i denne forbindelse. Hensynet til gjenværende aksjonær som har misbrukt sin stilling i selskapet, bør tillegges liten vekt. På den annen side, hensynet til gjenværende aksjonær som selv kunne krevd innløsning på bakgrunn av misbruket. Dersom en innløsning får konsekvenser som klart er negative for selskapets virksomhet kan innløsning være således være avskåret.

9.4 Selskapets rett til å avverge krav om innløsning.

Etter aksjeloven § 4-24 (2) annet punktum kan selskapet unngå et krav om innløsning dersom ”selskapet utpeker en annen som er villig til å overta aksjene mot et vederlag som minst svarer til innløsningssummen.” Dersom dette kreves har den som ønsker å tre ut ikke noe berettiget interesse i å gjennomføre innløsningen mot selskapet. Innløsningssøksmål vil da ikke være nødvendig for å komme seg ut av selskapsforholdet. På denne bakgrunn illustreres at innløsningsadgang ikke er en sanksjonsregel mot selskapet, men en mulighet for innløsende aksjonær til å komme seg ut av selskapet med aksjenes reelle verdi i behold.

⁶⁵ NOU 1996:3 side 76 og 125

10 Litteraturliste

10.1 Bøker

Aarbakke m fl, Aksjeloven og allmennaksjeloven, Kommentartutgave 2. utgave

Andenæs, Aksjeselskapsrett, 2. utgave 1992

Andenæs, Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper, 2006

Hagstrøm, Obligasjonsrett, 2003

10.2 Artikler

TfR 1988 Jan Skåre Det nordiske aksjelovsamarbeid

Bråthen, Innløsning og utelukkelse av aksjonær, NTS 1999:4, side 86-107

Truyen, Myndighetsmisbruk i aksje- og allmennaksjeselskaper, Jussens venner 2004 side 305

10.3 Elektroniske dokumenter

Lovdata

Gyldendals rettsdata

10.4 Lovsregister

Lov om aksjeselskaper 4. juni 1976 nr. 59

Lov om aksjeselskaper 13.juni 1997 nr 44

10.5 Forarbeider

Ot.prp. nr. 4 (1957)

Innstilling om aksjeselskaper, avgitt mars 1970

Innstilling til aksjeloven 1976

Ot.prp. nr. 19 (1974-1975)

NOU 1992:29

NOU 1996:3

Ot.prp. nr. 23 (1996-1997)

10.6 Domsregister

Rt. 2000 s. 931

Rt. 1999 s. 330

Rt. 1996 s. 742

Rt. 1996 s. 672

Rt. 1995 s. 1026

Rt. 1991 s. 331

Rt. 1990 s. 330

Rt. 1973 s. 821

Rt. 1966 s. 648

Rt. 1952 s. 967

Rt. 1924 s. 226

Rt. 1919 s. 550

RG 2004 s. 1346

LB-2004-92243

RG 2004 s. 4169

LA-1998-793

RG 1995 s. 12

RG 1980 s. 763

TOSLO-2006-167987

TOSLO-2002-4169

TOSLO-2003-17664